

Československé légie v Rusku – právní problémy

Jozef Beňa

*Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislavě
Kontaktní e-mail: jozef.bena@flaw.uniba.sk*

Czechoslovak Legions in Russia – Legal Problems

Abstract:

An author examines the status of the Czechoslovak army corps (legions) in Russia during the years 1918–1920 from the perspective of the international law and also the constitutional law in the context of the Great Russian Revolution and the genesis of the Czechoslovak state. The Czechoslovak army corps in Russia were created in the October of 1917. It became an autonomous part of the French army. After the agreement with the Russian Soviet government the transfer of the Legions through the whole Russia to Vladivostok under the difficult conditions dictated by the Brest-Litovsk Peace started. It was the source of the conflict, after which the anti-bolshevik uprising and also the general military intervention of the Allies planned on the June, then September of 1918 commenced. By the international acts of France, Great Britain and USA the status of legionaries (from June till September) was changed. They became the army of the Czechoslovak state, which was in *statu nascendi*, and also had the status of Allied army, which was supposed to stay in Russia. Legions in 1919 guarded the Siberian Railway and supported the “Russian state” headed by Admiral A. V. Kolchak, “the highest ruler of Russia”. From February of 1920 after the decision of Allies and after the truce agreed with the Soviet government the evacuation of the Legions to their homeland, the new state of Czechoslovakia, to the creation of which the Legions significantly contributed, took place.

Keywords:

Czechoslovak Army Corps in Russia – legal status; evacuation of the Czechoslovak army from Russia; Allied army of Entente Powers; avant-garde of the Allied military intervention for support of Russian people; army convention of the Czechoslovak Legions (from the 21st till the 23rd of May, 1918 in Chelyabinsk); international recognition of the Czechoslovak nation; Czechoslovak National Council (CSNC); Committee of Members of the Constituent Assembly (“Komuč”) in Samara; Directory and

Provisional All-Russian Government in Ufa or Omsk; A. V. Kolchak; Memorandum of the representatives of Allied Powers and USA in Russia on the situation in the Czechoslovak Army (the 13th November, 1919, Irkutsk)

Kľúčové slová:

Československý armádny zbor v Rusku – právne postavenie, evakuácia československej armády z Ruska; spojenecké vojsko dohodových mocností; avantgarda spojeneckej vojenskej intervencie pre pomoc ruskému ľudu; zjazd československých légii (od 21. do 23. mája 1918 v Čeljabinsku); medzinárodné uznanie československého národa; Československá národná rada (ČSNR); Výbor členov Ústavodarného zhromaždenia (Komuč) v Samare; Direktórium a dočasná všeruská vláda v Ufě a Omsku; A. V. Kolčak; Memorandum zástupcov dohodových mocností a USA v Rusku o situácii v československej armáde (13. novembra 1919, Irkutsk)

DOI: 10.14712/2464689X.2018.37

Predmetom nášho príspevku je niekoľko okruhov problémov. Právny status, resp. vývoj právneho postavenia československých vojenských síl v Rusku v rokoch 1918 až 1920; popis a právne hodnotenie ich vojenského pôsobenia a činnosti; rozbor pomeru československých légii k boľševickej vláde ruského štátu s názvom Ruská sovietska federatívna socialistická republika (RSFSR) a najmä k ruským liberálnym, konzervatívnym resp. monarchistickým vládam, k politickým útvarom na území Ruska, ktoré pretendovali na postavenie pokračovateľa, kontinuantu ruského štátu.

Pri pojednávaní o právnych problémoch sa zameriavame na základné otázky, ktoré patria do problematiky medzinárodného práva a sekundárne do ústavného či štátneho práva. Neusilovali sme sa rozšíriť tému na komplexný rozbor právnych problémov, ktoré by sa týkali problematiky verejného i súkromného práva.

Heuristickým základom príspevku sú pamäti zakladateľov československého štátu T. G. Masaryka, E. Beneša a ďalej príslušná časť z diela F. Peroutku, „Budování státu“.¹ Práve pamäti prvých dvoch prezidentov ČSR sa týkajú základných politických problémov, vnútropolitických i medzinárodných otázok. V ich memoároch sú zaradené aj rozhodujúce, možno najdôležitejšie dokumenty, ktoré majú priamu relevanciu medzinárodnoprávnu, resp. ústavnoprávnu. Pracoval som aj s memoármi generála Maurice Janina, veliteľa légie na Sibíri.²

Problematika právnych aspektov postavenia légii v Rusku možno povedať, že čaká na svoje meritórne spracovania. Predkladaný príspevok je možno jedným z prvých pokusov o právnický a historický pohľad, celkový a rámcový, i keď do značnej miery aj fragmentárny.

Paralelne s tým ako sa bude znásobovať špeciálne právnický, historický výskum v téme légii v Rusku, kontexte vtedajších ruských vlád, bude sa prehľbovať aj využitie rozsiahlej memoárovej literatúry, článkov v dobových periodikách, aj vtedy publikovaných súborov

¹ MASARYK, T. G. *Světová revoluce*. Praha: Orbis, 1925; BENEŠ, E. *Světová válka a naše revoluce*. I., II., III. díl. Praha: Orbis a Čin, 1927; PEROUTKA, F. *Budování státu*. 1–2, 1918–1919. Praha: Academia, 2003.

² JANIN, M. *Moje účast na československém boji za svobodu*. Praha: J. Otto, 1926.

dokumentov, edícií prameňov.³ V tomto zmysle iste v budúcnosti pri práci na tejto problematike využijem tieto dokumenty, pramene, resp. podujmem sa na špeciálny archívny výskum. Podotýkam tieto skutočnosti hneď úvodom a do istej miery ako sebareflexiu. Pre predkladaný príspevok som vychádzal z prameňov obsiahnutých v edícii „Dokumenty a materiály k dejinám československo-sovietskych vzťahov“, a to z ich kritického overenia a hodnotenia.⁴ Dokumenty uverejnené v tretej časti memoárov E. Beneša, Světová válka a naše revoluce, boli prioritným prameňom pri poznaní právnych aspektov postavenia a pôsobenia légii.

Dogmatickú a schématickú stalinskú koncepciu vzniku ČSR a prezentovania úlohy československých légii v Rusku v rokoch 1917–1920, ktorá sa v slovenskej všeobecnej historiografii spája najmä s monografiou Štefánikovská legenda a vznik ČSR (L. Holotík, z r. 1958 a 1961) vyvrátili monografie a kolektívne diela slovenských historikov, konkrétne Š. Štvrtecký o M. R. Štefánikovi (1990), D. Kováč v príbehu priateľstva Štefánika a veliteľa československých légii M. Janina z r. 2001, edície archívnych dokumentov z francúzskeho ministerstva obrany (M. Kšíňan) z r. 2009.⁵ Dielom vytvoreným aj z doteraz nepoužitých archívnych prameňov z ruskej proveniencie z knižnice Kongresu USA, je trojzväzková práca, amerického historika českého pôvodu, Miroslava Victora Fic, zameraná na légie v Rusku a boj za vznik Československa, publikovaná v r. 2008 v Brne.⁶ Využili sme tento opus pre vyvodenie právnych konzekvencií, pre poznanie právnych problémov našej témy.

Historickoprávnu metódou, vychádzajúc z dokumentov s právnou relevanciou, ich zosumarizovaním, syntézou a roztriedením v čase sa usilujeme o poznanie vývoja právneho postavenia československého vojska v Rusku v rokoch 1918 až 1920, v celkovom kontexte vývoja ruskej boľševickej revolúcie, s rezonanciou na genézu a vyhlásenie československého štátu. Zaoberáme sa tiež i keď fragmentárne aj otázkami ruskej štátnosti, viacerými problémami v súvislosti s vytváraním ruských liberálnych i konzervatívnych až monarchistických protiboľševických vlád, ich predstavami aj právnou koncepciou, medzinárodným uznaním.

Článok z hľadiska jeho témy spájame so stým výročím vzniku československého štátu, ako skromný príspevok k tomuto jubileu. Činnosť légii v Rusku viedla k ich uznaniu za samostatné spojenecké vojsko. Rezultovala v obrovskú právnu udalosť, a to uznanie československého štátu v stave zrodu, aj jeho uznanie *de iure*. Sú to právne skutočnosti excelentného významu. Spojené sú už sto rokov do jednoty československého vojska v Rusku a vytvorenia československého štátu.

---

³ Viď: MERHOUT, C. *Dokumenty našeho osvobození*. Praha: B. Kočí, 1919; periodikum: *Naše revoluce*, príslušné ročníky.

⁴ AMORT, Č. [et al.] (eds.). *Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů*. Praha: Academia, 1975.

⁵ ŠTVRTECKÝ, Š. *Náš Milan Rastislav Štefánik*. Bratislava: Smena, 1990; KOVÁČ, D. *Štefánik a Janin. Příběh přátelství*. Bratislava: Dilema, 2001; GUELTON, F. – BRAUD, E. – KŠIŇAN, M. (eds.). *Milan Rastislav Štefánik v archívnych dokumentoch Historickéj služby francúzskeho ministerstva obrany*. Bratislava: VHÚ – Ministerstvo obrany SR, 2009.

⁶ FIC, M. V. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914–1918. III. díl*. Brno: Stillus Press, 2008.

Právne postavenie československého vojska v Rusku v rokoch 1918 až 1920, periodizácia

Zhrňujúcim, sumarizujúcim spôsobom periodizáciu právneho postavenia československého vojska v Rusku možno urobiť asi takto:

1. Prvá etapa či protoetapa vývoja československého vojska: jeseň 1914 – máj 1917. Začína od Českej družiny (1914), cez strelecký pluk a streleckú brigádu (1917).⁷ Tvorilo ich do tridsaťtisíc mužov väčšinou občanov ruského štátu, českých a slovenských starousedlíkov, neskôr aj dezertérov, resp. zajatcov z rakúsko-uhorskej armády. Dané vojenské útvary mali ruských dôstojníkov, ruština bola veliacou rečou, patrili do Ruského vojska. Uvedené vojenské formácie boli z hľadiska medzinárodného práva vojnového, **súčasťou ruského vojska**.⁸

2. Druhá etapa: československý armádny zbor v Rusku (október 1917) – na jeseň mal viac ako 60 000 mužov,⁹ umiestnený bol vo frontovej línii na Ukrajine (preslávil sa v bitke pri Zborove).¹⁰ Formálno-právne bol **súčasťou ruskej armády**. Organizačne však bol s ruskou armádou vo voľnom vzťahu, ktorý **sa menil** na nezávislý, **samostatný**, oddelený od tejto armády a štátu.

3. Tretia etapa: **od ruskej armády osamostatnený** československý vojenský zbor Deklaráciou Československej národnej rady vydanou v Kyjeve dňa 7. februára 1918¹¹ bol vyhlásený **za časť autonómnej československej armády vo Francúzsku**.¹² Z hľadiska medzinárodného práva vojnového sa tieto útvary československej armády stali **súčasťou francúzskej armády**. Taký bol ich status, právne postavenie navonok, vo vzťahoch k tretím stranám, resp. štátom. Úspechom T. G. Masaryka ako veliteľa tohto zboru bolo, že dohodol s generálom Muravjevom (sovietskym boľševickým veliteľom v Kyjeve) zmluvu, ktorou sa vojenskému zboru zaručila „prísna ozbrojena neutralita“¹³ a voľný odchod z Ruska do Francúzska.¹⁴ Muravjev nemal námietok ani proti vydržiavaniu zboru inými vládami.

⁷ Por.: Rozkaz gen. Duchonina, generála ubytovateľa najvyššieho veliteľa, o premene československej brigády na československú streleckú divíziu. (V hlavnom stane, dňa 26. júna 1917). In: BENEŠ, *Svetová válka, III*, s. 611.

⁸ Por.: MASARYK, *c. d.*, s. 194 a 195. Por. tiež: „Chronologická schéma“ vývoja uznania Národnej rady a légii spojencami od začiatku vojny, s. 6.

⁹ AMORT, *Dokumenty, díl II.*, s. 24.

¹⁰ Por.: Správa zo stanu vrchného veliteľa zo dňa 3. júla 1917 o bitke československej brigády u Zborova. (V hlavnom stane, dňa 3. júla 1917). In: BENEŠ, *Svetová válka, III.*, s. 612–613.

¹¹ Por.: Deklarácia ČSNR vyhlasujúca československé vojsko vo všetkých dieloch predchádzajúceho ruského štátu za časť autonómnej československej armády vo Francúzsku. (V Kyjeve, dňa 7. februára 1918). In: BENEŠ, *Svetová válka, III.*, s. 626–627.

¹² T. G. Masaryk vyhlásil dňa 7. februára 1918 československé vojsko za regulárnu súčasť francúzskej armády podľa dohovoru s francúzskou vojenskou misiou, aby tým posilnil pozíciu vojska. Nasledujúci deň boľševické vojská obsadili Kyjev. Nominálne právne od tohto dňa stal československý vojenský zbor (korpus) súčasťou armády Francúzska, pôsobiacej mimo francúzske štátne územie. Por.: MASARYK, *c. d.*, s. 207.

¹³ Por.: Zmluva medzi štábom II. československej divízie a velením jasinovského oddielu donského vojska o prísnej ozbrojenej neutralite československých vojsk (V Jagotíne, dňa 31. januára 1918). In: BENEŠ, *Svetová válka, III.*, s. 625–626.

¹⁴ Por.: MASARYK, *c. d.*, s. 345. Por. tiež: Náčelník štábu vrchného veliteľa Muravjeva komisárovi československých vojsk prof. Masarykovi: oznamuje, že vrchný veliteľ Murajev nemá námietky proti doprave československého vojska do Francúzska a proti jeho vydržiavaniu inými vládami. (V Kyjeve, dňa 16. februára 1918). In: BENEŠ, *Svetová válka, III.*, s. 627–628.

4. Štvrtá etapa: pri evakuácii **československého vojska z Ruska** mal československý armádny zbor právny status **skupiny slobodných občanov berúcich určité množstvo zbraní pre sebaobranu zachovávajúcích lojalitu k sovietskemu štátu** (dohoda z 26. marca 1918). Zbor, légie nemali mať povahu „bojovej jednotky“, mali mať prideľovaných nových sprievodcov do Vladivostoku, ktorí mali „hájiť nedotknuteľnosť Čechoslovákov ako organizovaného celku“.¹⁵ V dramatickom vývoji pri transporte légii v početných vlakových súpravách došlo však k podstatnej zmene. Právne postavenie légii bolo akoby plynule, jednostranným úkonom zmenené, na status: **spojenecké vojsko Dohody pod ochranou a starostlivosťou dohodových mocností** (podľa vyhlásenie dohodových veľvyslancov, 4. jún 1918).

5. Piata etapa: **transformácia legionárov, légii a aj ich medzinárodnoprávneho postavenia v niekoľkých dimenziách v období máj 1918 – september 1918.**

Zásadnými zmenami v porovnaní s predchádzajúcim obdobím boli tieto:

A) légie, ktoré mali cestovať podľa podmienok určených sovietskou vládou ako skupina slobodných občanov, sa zmenili na bojové jednotky; došlo k celkovej premene konania légii;

B) a) záväzok zachovania lojality vo vzťahu k vláde štátu, po území ktorého sa pohybovali, sa zmenil na ozbrojenú protisovietsku akciu, resp. na vojenské protibolševické povstanie na rozsiahlom teritóriu (Povolžie, Ural, Sibír); b) spojený bol s podnietením a podporou domácich síl občianskej vojny a protibolševickej kontrarevolúcie, s vojenským krytím týchto podujatí;

C) došlo k transformácii československého zboru z pôvodného statusu ako autonómnej časti armády Francúzska, na spojenecké vojsko Dohody, na vojsko československého štátu *in statu nascendi* (v stave zrodu);

D) dohodové spojenecké vojsko československého štátu *in statu nascendi*, ktoré bolo na pochode (dopravovalo sa) do Francúzska, sa zmenilo na vojenský zbor tvoriaci avantgardu (predvoj) veľkej ozbrojenej spojeneckej intervencie dohodových mocností, Japonska a USA v Rusku.¹⁶ **Légie sa od rozhodnutia za odchod z Ruska posunuli k rozhodnutiu zostať v Rusku ako avantgarda spojeneckej vojenskej intervencie pre pomoc ruskému ľudu.**

6. Šiesta etapa: **zmena légii od armády štátu v stave zrodu, na armádu československého štátu, na jeho expedičný zbor v Rusku a na spojenecké vojsko dohodových mocností**; a to *eo ipso* vyhlásením československého štátu dňa 28. októbra 1918. Na základe svojej právomoci ministra vojny ČSR M. R. Štefánik pretvoril rozkazom z 1. februára 1919 armádny zbor na československé vojsko na Rusi o troch divíziách.¹⁷ Vydaním rozkazu č. 588 podpísaného dňa 16. januára 1919 (základný reorganizačný rozkaz) sa zrušili

¹⁵ Por.: Telegram ľudového komisára Stalina zástupcom československého armádneho zboru o uznesení rady ľudových komisárov o podmienkach slobodnej cesty československého armádneho zboru do Vladivostoku. (V Moskve, Kremľ, dňa 26. marca 1918). AMORT, *Dokumenty, díl II.*, s. 62.

¹⁶ „Pripraviť túto intervenciu bezodkladným vytvorením spojeneckej avantgardy na sibírskom východe.“ A podľa memoranda Najvyššej vojnej rady Dohody z 2. júla 1918: „Intervencia na Sibíri je skutočne nevyhnutná ako pre ochranu Čechoslovákov, tak aj pre využitie možnosti ovládnuť Sibír, možnosti, ktorá sa samozrejme už nikdy nebude opakovať.“ Por.: Výňatok zo správy náčelníka francúzskeho generálneho štábu Albyho o použití čs. vojska v Rusku. (Dňa 2. júla 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 152–154.

¹⁷ Por.: *Masarykův slovník naučný, díl IV. (Kom – M)*. Praha: Československý kompas, 1929, heslo légie, s. 376.

volené orgány a légie sa organizovali ako štandardné vojsko štátu s menovanými veliteľmi a služobnými hierarchickými vzťahmi. Československá armáda na Rusi (s veliteľom gen. M. Janinom) bola **vyhlásená za súčasť spojeneckých dohodových vojsk na Sibíri**, ktorých veliteľom bol tiež podľa anglo-francúzskej dohody francúzsky generál M. Janin. Právne postavenie československého vojska na Rusi malo dva atribúty: a) ústavnoprávny – bolo súčasťou vojsk ČSR; b) medzinárodnoprávny – bolo spojeneckým vojskom Dohody.

7. Siedma etapa: november 1919 až január 1920: **spojenci rozhodli o evakuácii československej armády z Ruska, ktorá sa realizovala od tohto obdobia**. Dňa 7. februára 1920 boli v železničnej stanici Kujtun pri meste Irkutsk prerokované a prijaté „Podmienky mierovej dohody medzi vládou RSFSR a velením československého vojska na Sibíri“.¹⁸

Incident, vzburá, povstanie

1.

Evakuácia československého vojska z Ruska ako autonómnej súčasti francúzskej armády sa uskutočňovala, vzhľadom na skutočnosť, že sa jednalo o transport vojska cudzieho štátu, konkrétne mocnosti Dohody, po teritóriu štátu, v ktorom iba pred tromi mesiacmi uchopila štátnu moc sociálne-demokratická robotnícka strana Ruska (bolševikov), ktorá sa ju usilovala rozšíriť na celé územie Ruska a upevniť voči jestvujúcim silám odporu. Situácia v Rusku už v čase začatia transportu légii (marec 1918) mala potenciálne znaky občianskej vojny, ktoré však nová moc potláčala a v centrálnej časti Ruska si ju upevnila. Z medzinárodnoprávneho hľadiska po veľkej a úspešnej ofenzíve vojsk ústredných mocností (najmä Nemecka, Rakúsko-Uhorska), kedy hrozila obsadenie Moskvy aj Petrohradu (historicky oboch hlavných miest Ruska), uzatvorila sovietska vláda s útočníkmi mierovú zmluvu, ktorú po tvrdom politickom boji napokon ratifikovala. Pomery v Rusku boli výrazne destabilizované. Hrozil ďalší prevrat, v lepšom prípade prirodzená smrť sovietskej štátnej moci, jej eutanázia, príp. očakávaná „reštaurácia Ruska“ ako samoderžavia, resp. v menšej miere prevrat republikánsky a konštitučný.¹⁹ Každopádne sa očakával štátny prevrat, výbuch občianskej vojny, ako aj možné zásahy zo strany cudzích mocností do Ruska. Uzavretím mieru s ústrednými mocnosťami porušila sovietska vláda svoj záväzok z roku 1914 vo vzťahu k štátom Dohody (Francúzsku a V. Británii) o tom, že neuzavrie separátny mier. Všetky uvedené činitele oddelene i vo svojej jednote určovali, vplývali na to, ako sa právne bude riešiť transport československého vojenského zboru, ktorý subjekt (vládný, vojenský štátny orgán) bude o ňom rozhodovať, ktorý bude zmluvnou stranou. Determinovali aj formu a obsah tejto zmluvy, dohody, dohovorov a tiež na ich realizáciu. Menili sa a zmenili sa aj so zmenami politických, resp. mocenských pomerov.

Prvou písomnou listinou (dohodou) o transporte légii bola listina vydaná veliteľom sovietskych vojsk, generálom Muravjevom, 7. februára 1918 v Kyjeve, ktorú tento odovzdal predsedovi Československej národnej rady (ČSNR) T. G. Masarykovi dňa

¹⁸ In: AMORT, *Dokumenty, dil I.*, s. 324.

¹⁹ Výňatok z dopisu tajemníka Odbočky čs. Národnej rady pre Rusko J. Klecandu prezídiu odbočky zámeroch s čl. vojskom v Rusku. Autor tu píše, že v blízkej dobe sa očakáva prevrat, a to prevrat jedného z troch druhov: a) znovuzriadiť samoderžavné cárstvo; b) konštitučne monarchistické nálady strany kadetov; c) nálada republikánka, menševikov, eserov etc. Por.: AMORT, *Dokumenty, dil I.*, s. 64–65.

16. februára 1918. Listina sa jej odovzdaním a prijatím stala dohodou.²⁰ Zaručovala légiiam ozbrojenú neutralitu a voľný pochod do Francúzska. Ustanovenia tejto listiny boli zmenené vzhľadom na nové medzinárodnoprávne postavenie RSFSR podľa Brestlitovskej mierovej zmluvy, ktorú uzatvorila s cisárskym Nemeckom a ktorá bola ratifikovaná dňa 15. marca 1918. Ruský sovietsky štát bol podľa tejto mierovej zmluvy v postavení porazeného štátu. Povinný bol rozpustiť svoju armádu a námorníctvo, platiť vysoké kontribúcie, súhlasiť s nemeckou okupáciou temer polovice európskej časti Ruska. Ako porazený štát sa RSFSR zaviazalo, že na jeho územie nemôže vstúpiť armáda, vojenský útvar žiadneho štátu, s ktorým je Nemecko vo vojnovom stave (teda štátov Dohody), bez toho, aby toto vojsko nebolo odzbrojené. Porušenie týchto ustanovenie Nemecko mohlo považovať za *casus belli*, dôvod a titul obnovenie vojenských operácií ústredných mocností proti ruskej sovietskej vláde, až po jej úplnú debeláciu.

Pochod (transport) vojenského zboru cudzieho štátu cez teritórium Ruska, bolo potrebné odsúhlasiť s vládou Ruska. Stalo sa tak dohovorom medzi československým zborom a sovietskou vládou (RLK RSFSR) o odchode československého korpusu, ktorý bol uzatvorený 26. marca 1918. Bol to dohovor podľa verejného práva, dvojstranný úkon, oferta ako žiadosť vedenia légii, prijatý úkonom sovietskej vlády, ktorý mal povahu podmienok určených touto vládou, ktorú akceptovali légie, resp. Odbočka Československej národnej rady v Rusku. V právomoci sovietskej vlády bolo tento dohovor podľa verejného práva upravovať, meniť jeho podmienky. V bežnej komunikácii dostali tieto podmienky transportu názov „penzský dohovor“. Reflektoval už ustanovenia ktoré boli sovietskej bolševickej vláde nadiktované Nemeckom, Rakúsko-Uhorskom, resp. ústrednými mocnosťami ako víťaznými štátmi. Sovietska bolševická vláda prijala návrh predstaviteľov československého zboru aj za týchto podmienok mierovej zmluvy, teda s týmito dôležitými zmenami v porovnaní s predchádzajúcou dohodou, resp. dispozíciami. Légie nemali cestovať ako bojové jednotky, ale ako skupina slobodných občanov, ktorí vezú so sebou určité množstvo zbraní pre sebaobranu. Zbrane na sebaobranu boli určené proti prepadaní kontrarevolucionármi. Určilo sa, že na tisíc mužov to môže byť sto pušiek a jeden guľomet. Limitovaniu množstva zbraní, ako aj striktnému vymedzeniu ich účelu, prikladala RLK nie malú, ale významnú relevanciu vo svoji podmienkach slobodnej cesty légii do Vladivostoku.

Súčasne sovietska vláda nariadila určiť pre légie nových, spoľahlivých sprievodcov, ktorých povinnosťou je hájiť nedotknuteľnosť legionárov, a to ako osôb, aj ako organizovaného celku. Do istej miery tým kompenzovala z hľadiska ich bezpečnosti povinnosť légii odovzdať zbrane až na určené výnimky, teda ich významné odzbrojenie. Bolševická ruská vláda (RLK) sa vyjadrila, že je ochotná poskytnúť legionárom všemožnú pomoc na území Ruska pod podmienkou, že budú čestne a úprimne lojálni.²¹

²⁰ „Zmluvu s Muravjevom podpísali naši mládenci („hoši“) před dobytím Kyjeva; s Muravjevom som rokovoal 10. februára 1918 v jeho železničnom salónnom vagóne za prítomnosti dohodových reprezentantov, ktorý ma zvolili za vyjednávača (sami nevedeli po rusky). Dňa 16. februára som dostal od Muravjeva listinu, zaručujúcu našim ozbrojeným vojakom voľný a nerušený pochod do Francúzska.“ MASARYK, *c. d.*, s. 209.

²¹ Telegram ľudového komisára pre národnostné záležitosti J. V. Stalina do Penzy o tom, že Rada ľudových komisárov prijala návrh predstaviteľov československého vojenského zboru a že je ochotná poskytnúť im pomoc, ak budú zachovávať úprimnú lojalitu. In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 62.

V porovnaní s februárom 1918, kedy bola vydaná prvá listina o pochode légii do Francúzska, dohoda z 26. marca 1918 požadovala čiastočné odzbrojenie československých jednotiek, nie však úplné. Postulát čiastočného odzbrojenia československého vojska vyplýval z jeho statusu autonómnej súčasti francúzskej armády, vojska pochádzajúceho na územie Francúzska do boja s Nemeckom, bol konzekvenciou zo zmeneného medzinárodno-právneho postavenia sovietskeho štátu, ktoré vyplývalo z platnosti a účinnosti Brestlitovskej mierovej zmluvy. Vyplývalo ďalej z toho, že légie boli autonómnu súčasťou armády štátu, s ktorým bolo Nemecko a centrálna mocnosť v akútnom vojnovom stave. Mierová zmluva z Brestu vyžadovala, aby na území Ruska ako štátu, ktorý sa z pôvodného spojenca štátov Dohody v prebiehajúcej svetovej vojne zmenil na „neutrálny štát“ a jeho teritórium na „neutrálne územie“, nemohli nachádzať, ani nemohli naň vstúpiť ozbrojené sily žiadneho vo vojne proti Nemecku, resp. ústredným mocnostiam bojujúceho štátu bez toho, aby neboli odzbrojené. Čiastočné odzbrojenie légii sa pri ich transporte z Ukrajiny cez Kursk uskutočňovalo na stanici Penza.

Už v čase uzavretia dohody o odchode légii (t. j. 26. marca 1918) jestvovali spory o výklady ustanovení článku 17 Brestlitovskej mierovej zmluvy, ktorý sa vzťahoval na transport légii ako armády štátu Dohody, cez územie „neutrálneho štátu“. Interpretáciu týchto ustanovení oznámil nemecký vyslanec v Rusku, gróf Mirbach, ľudovému komisárovi zahraničných vecí RSFSR G. V. Čičerinovi. Oznámil mu dve varianty výkladu tohto článku 17 mierovej zmluvy: a) odchod légii z Ruska so zbraňami v ruke bude považovaný na porušenie tejto dohody; b) za porušenie mierovej dohody konaním ruskej sovietskej vlády bude nemecká vláda považovať aj hromadný odchod légii bez zbraní. Čechoslováci boli podľa nemeckého právneho stanoviska vojnovými zajatcami a mohli odcestovať voľne do iných krajín len ako skupina niekoľkých ľudí, nie však hromadne, po celých oddieloch, hoci aj bez zbraní.²² Nemecká interpretácia článku 17 mierovej zmluvy s Brestu vyjadrená v týchto formuláciách mala tri dimenzie: právny výklad zmluvy, a to rozširujúci; konštatovanie a tvrdenie, že vláda RSFSR svojím dohovorom o transporte légii na Východ porušila túto zmluvu; a po tretie, že toto porušenie zakladá právny titul pre *casus belli*, t. j. obnovenie vojnovnej ozbrojenej operácie proti boľševickej vláde.

Interpretácia sovietskej boľševickej vlády uplatnená pri prijatí dohody o transporte légii bola podstatne iná ako nemecká. Legionárov nepokladala za vojnových zajatcov, ale rokovala s nimi ako s vojenským útvarom, medzinárodnou vojenskou formáciou. Dohodu o ich odchode vyriešila tak, že vzhľadom na uzavretie mieru v Breste môžu odchádzať z Ruska nie ako vojaci, vojenská formácia, ale ako „slobodní občania“, ktorí majú zbrane pre sebaobranu, a to individuálnu aj ako organizovaný celok. Napriek tomuto ustanoveniu dohody umožnili sovietske boľševické orgány transport vo vlakových súpravách (ešelónoch). Dohoda o odchode légii bola nad rámec mierovej zmluvy z Brestu, resp. RLK v nej pre československé légie priaznivejším spôsobom interpretovala jej článok 17. Vo vláde RSFSR jestvoval aj ďalší výklad inkriminovaného ustanovenia, podľa ktorého legionári mali byť úplne odzbrojení. Nemali sa im povoliť držanie žiadnych zbraní, ani zbraní pre osobnú bezpečnosť.²³ Uvedené stanovisko však v tom čase neprevládalo

²² Výňatok z dopisu ľudového komisára zahraničných RSFSR G. V. Čičerina diplomatickém zástupcovi RSFSR v Nemecku, A. Ioffemu. (Moskva, dňa 10. júna 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 117–118.

²³ Por.: „Okolo 20. marca 1918 vyslovila sovietska vláda požiadavku, aby československý zbor bol odzbrojený. Príčinou bola skúsenosť, že dohoda o čiastočnom odzbrojení uzatvorená na Ukrajine, nebola

a nedostalo sa do podmienok REK pre slobodný odchod československého armádneho zboru. Právne významnou skutočnosťou bolo, že toto rozhodnutie bolo vydané v mene Rady ľudových komisárov, teda sovietskej vlády. Odbočka Československej národnej rady v Rusku vyjadrila tým svoju vôľu, že uznáva sovietsku vládu. Nemala právny status štátu, a preto nemohlo tento prejav vôle považovať ani za uznanie sovietskej vlády *de facto*, a už vôbec nie *de iure*.

Hrozba obnovenia vojny zo strany cisárskeho Nemecka viedla k tomu, že sovietske bolševické štátne orgány zmenili dohodu o transporte légii z 26. marca 1918, jej výklad, a to tak, že ju začali uplatňovať podľa nemeckého výkladu. Ľudový komisár pre vojenské a námorné záležitosti vydal nariadenie o okamžitom a bezpodmienečnom odzbrojení všetkých Čechoslovákov (stalo sa tak 7. apríla 1919)²⁴ a o zastrelení tých, ktorí budú so zbraňami v rukách klásť odpor opatreniam sovietskej moci.²⁵ Inkriminované nariadenie vydal L. D. Trockij dňa 25. mája 1918. Znakmi konania, ktorými bola splnená skutková podstata tohto zločinu, po ktorej nasledoval absolútny trest, nebola skutočnosť, že išlo o československého legionára, ani že československý legionár bol zadržaný so zbraňou v ruke (teda nepodrobil sa rozkazu o odzbrojení), ale kumulácia všetkých znakov; že išlo o československého legionára, ktorý bol zadržaný so zbraňou v ruke a kládol odpor sovietskej moci, t. j. bolo to ozbrojené konanie proti orgánu sovietskeho štátu. Podľa dokumentov v memoároch E. Beneša pre naplnenie skutkovej podstaty pre aplikáciu trestu zastrelenia stačilo, ak bol Čechoslovák zadržaný so zbraňou v ruke. Ľudový komisár vojenstva súčasne nariadil, a tým zaviedol ďalší zločin, každý ešelón, v ktorom bude hoci len jeden ozbrojený Čechoslovák, zatvoriť do zajateckého tábora.²⁶ Z vojakov dobrovoľníkov, ktorí riskovali svoj život ako dezertéri, ktorí viedli ozbrojený boj za slobodu národa a jeho štátnu nezávislosť, by boli degradovaní do ponížujúceho postavenia zajatcov. Nesporne to boli kruté, úplne drakonické opatrenia. Podľa dátumov vydania sa zhodujú s konaním

---

československým velením dodržiavaná. Viedlo to k vážnym konfliktom pri pohybe československých ešelónov. Požiadavka odzbrojenia vyplývala z medzinárodného postavenia sovietskeho štátu, z nutnosti dodržať podmienky brestskej zmluvy.“ In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 63, poznámka č. 2.

²⁴ Podľa zásady *rebus sic stantibus*, vytvorenia podstatne iných podmienok ako jestvovali v dobe prijatia svojho rozhodnutia z 26. marca, menovite a najmä preto, že došlo k výsadbku japonského vojska vo Vladivostoku a zaktivizovala sa tam kontrarevolúcia vedená vojskami atamana Semjonova (v Čite), schválila sovietska vláda nové, resp. doplňujúce bezpečnostné opatrenia, a to, že je nevyhnutné: a) ich odzbrojenie ešelónov, b) ich preprava na východ po malých častiach, s prestávkami a v žiadnom prípade nie naraz; a c) nemožnosť pustiť ich do Archangelska, vzhľadom na to, že ich ústredné mocnosti (Nemecko, Rakúsko) považujú za svojich vojakov, teraz zajatcov, príp. dezertérov. Hľadali a nachádzali v tom aj právny dôvod pre intervenciu, zasahovanie do vnútorných pomerov Ruska. Nemecké vojská obsadili v tom čase Fínsko. Archangelsk sa nachádzal relatívne nie príliš ďaleko. Nemecko, resp. Rakúsko-Uhorsko, ako nemecký spojenc, by mohlo podľa mierovej zmluvy z Brestu žiadať vydanie svojich vojakov, teraz zajatcov, (resp. ich vydanie jako vojnových dezertérov, dokonca vojnových zradcov slúžiacich v nepriateľskom vojsku). Z tohoto titulu by mohlo rozvinúť na územie RSFSR aj svoju ďalšiu vojenskú agresiu. Por.: Telegram ľudového komisára pre národnostné záležitosti RSFSR J. V. Stalina o presune čs. ešelónov po častiach na východ. In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 70, ako aj poznámka č. 3.

²⁵ Por.: Správa ľudového komisariátu pre vojenské a námorné záležitosti RSFSR o povstaní československého zboru. (30. mája 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 103–104.

²⁶ Por.: Cirkulárny telegram ľudového komisára vojenstva Trockého, nariaďujúci odzbrojiť Čechoslovákov, zastreliť na mieste každého Čechoslováka, ktorý bude nájdený so zbraňou v ruke, a každý ešelón, v ktorom bude hoci len jeden ozbrojený Čechoslovák, zavrieť do zajateckého tábora. In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 103–104.

legionárov, ktorí sa rozhodovali, ako prejsť od individuálnych akcií rezistencie k hromadnému a aktívnemu odporu, presadeniu svojich záujmov a cieľov. V samotných rozhodnutiach práve sa konajúceho zjazdu legionárov, tento nereagoval, nevyslovil sa proti týmto drakonickým opatreniam, patriacim do diapazónu represívnych decimálnych opatrení veliteľov légii v starom Ríme, proti vzbúreným vojskám. V rovnaký deň, 25. mája, sa skončil aj zjazd legionárov v Čeljabinsku, ktorý odmietol úplné odzbrojenie légii a trval na ďalšom transporte na východ.²⁷ Nóta ľudového komisára zahraničných vecí Čičerina uvádza, že „ozbrojené povstanie začalo v Čeljabinsku 26. mája“. V časovom kontexte postupnosti udalostí, sa telegramy Aralova v ľudovom komisariáte vojenstva „o rozpustení légii, o zaradení legionárov do zajateckých táborov a do družstiev“ a telegram Trockého o odzbrojení, zastrelení a zatvorení do zajateckého tábora dáva do príčinnej súvislosti s povstaním legionárov.²⁸

Pri vytváraní týchto časových súvislostí sa opomína, že príkaz, aby československé ešelóny bezpodmienečne odovzdali všetky zbrane bez výnimky oficiálnym predstaviteľom miestnych soviетov vydal podpredseda národnej rady pre Rusko P. Maxa, a to dňa 22. mája 1918. Vydal ho spolu s vedúcim operačného oddelenia ľudového komisariátu pre vojenské a námorné záležitosti RSFSR S. I. Aralovom. Dôvodom jeho vydania boli prípady konfliktov medzi ešelóny a miestnymi sovietskymi orgánmi. Na prvom mieste tu bol konflikt, incident v Čeljabinsku z 14. mája 1918 a predtým konflikty na iných staniaciach magistraly a v ich mestách.²⁹ Cieľom vydania tohto príkazu bola prevencia, zabrániť ďalším konfliktom. Príkaz bol vydaný mesiac po zmene dohody z Penze, ktorou sa menilo čiastočné odzbrojenie ešelónov na úplné a všeobecné, a to 9. apríla 1918. Dohoda sa neplnila, rozmáhali sa konflikty, až po vzburu, násilnosti na železničnej stanici a v meste. Neuposlušnosť spoločného príkazu odbočky ČSNR v Rusku a ľudového komisariátu vojenstva znamenalo, že príslušný legionár bol považovaný za vzbúrenca a sám seba postavil mimo zákon.³⁰ O deň neskôr, teda 23. mája 1918 S. I. Aralov vydal rozkaz predsedovi soviетov v Penze o prijatí neodkladných opatrení na zastavenie, odzbrojenie a rozpustenie všetkých ešelónov a oddielov československého zboru. Mali z nich

²⁷ FIC, *c. d.*, s. 34.

²⁸ „Je zaujímavé, že oficiálna nota (LKZV Čičerina) doznáva, že povstanie fakticky začalo dňa 26. mája, teda šesť dní po prvom telegrame Aralova, tri dni po druhom telegrame Aralova a deň po telegrame Trockého.“ Por.: Nóta ľudového komisára zahraničných vecí Čičerina šéfovi veľkobrítkej misie, francúzskemu generálnemu konzulovi, americkému generálnemu konzulovi a talianskemu generálnemu konzulovi o rozhodnutí sovietskej vlády odzbrojiť československý armádny zbor. (V Moskve, dňa ... júna 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 652, poznámka č. 3.

²⁹ „Na Omskej železnici stojí 30 československých ešelónov. V Čeljabinsku a Issykkulu už došlo k ozbrojeným konfliktom. Československí dôstojníci agitujú proti internacionalistom medzi zajatcami. Aby sa zabránilo krvipreliatu je nutné ich rýchlejšie odoslať na trať Jekaterinburg – Archangelsk.“ Por.: Telegram predsedu západosibírskeho soviету robotníckych, vojenských a roľníckych zástupcov V. M. Kosareva a vojenského komisára S. A. Fursova Rade ľudových komisárov RSFSR na Omskej železnici v súvislosti s ozbrojenými konfliktmi s československými oddielmi. (V Omsku, dňa 19. mája 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 79–80.

³⁰ Telegrafický príkaz podpredsedu Odbočky ČSNR pre Rusko P. Maxa a vedúceho operačného oddelenia ľudového komisariátu pre vojenské a námorné záležitosti RSFSR, československým ešelónov, aby odovzdali zbrane orgánom vlády soviетov. (V Moskve, dňa 22. mája 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 81.

zostavovať oddiely červenoarmejcov a robotnícke družstvá.³¹ Podľa obsahu rozhodnutí prijatých na zjazde legionárov v Čeljabinsku práve tieto opatrenia – odzbrojiť, rozpuštiť ešelónov, reorganizovať ich na červenoarmejcov, pracovné družstvá – bolo podnetom nielen na rezistenciu, ale na odpor a odmietnutie týchto opatrení a bolo vystupňované do rozhodnutia začať ozbrojeného povstanie.

2.

Opatrenia sovietskych úradov sa stupňovali v dvoch rovinách, zameraniach. Vývoj, zmeny v úprave právneho postavenia légii od marca do mája 1918, možno zhrnúť a zovšeobecniť v tejto podobe:

A) Vývoj úpravy postavenia légii ako ozbrojenej, organizovanej sily:

a) čiastočné odzbrojenie (26. marca); b) úplné a všeobecné odzbrojenie, ale pokojnou cestou, so záväzkom RĽK prevziať a zabezpečiť ochranu légii a legionárov (9. apríl); c) bezpodmienečné odovzdanie všetkých zbraní bez výnimky (22. mája) pod vojenskou trestnou sankciou, že kto neuposlúchne tento rozkaz bude považovaný za vzbúrenca a postaví sám seba mimo zákon (t. j. nebude mať zaručené právo na nedotknuteľnosť osoby); d) zastavenie odzbrojenie a rozpustenie všetkým ešelónov (23. mája) s cieľom zabrániť ozbrojeným konfliktom a vzburám ako v Čeljabinsku; e) odzbrojenie Čechoslovákov, zastrelenie na mieste každého Čechoslováka, ktorý bude zadržaný so zbraňou v ruke; každý ešelón, v ktorom bude len jeden ozbrojený Čechoslovák, zatvoríť do zajateckého tábora (25. mája); f) jednomyselné uznesenie zjazdu légii dňa 22. mája, a to: zbrane pred Vladivostokom nevydávať, pretože ich považujú légie za záruku bezpečnosti svojho pohybu. Za dôvod pre toto rozhodnutie považovali skutočnosť, že so zaistením transportu len úradmi RSFSR sa pre neurčitosť všeobecnej situácie nemožno uspokojiť. Zjazd ďalej vyjadril protest proti pokusom o odzbrojenie a zastavenie československých ešelónov a vyhlásil, že každý pokus tohto druhu považuje za násilný čin. Na záver zjazdu vyjadril nádej na zmierlivé východisko s komplikovanej situácie, pretože každá zrážka by len sťažovala situáciu miestnych orgánov sovietskej vlády na Sibíri.³²

Akosi skryte vo formulácii tohto Prevolania bola obsiahnutá reálna pravdepodobnosť mocenského, až štátneho prevratu v Rusku („neurčitosť všeobecnej situácie“, pre ktorú sa nemožno uspokojiť so zaistením transportu len úradmi RSFSR). V Prevolaní bola ďalej obsiahnutá aj hrozba, že môže dôjsť k ohrozeniu moci týchto sovietskych miestnych orgánov na Sibíri aj v dôsledku činnosti légii, ak by tieto orgány zrážkami, pravdepodobne aj vojenskými, komplikovali transport légii. Vyznievala z toho nádej, že sovietska vláda nebude chcieť klásť prekážky odchodu légii, ktoré sa usilujú dostať na front vo Francúzsku, na ktorý ich volá záujem ich národa. V Prevolaní bol aj v nepriamom kontexte obsiahnutý protibolševický hrot vo formulácii, že Čechoslováci sa nechcú miešať do vnútorných

³¹ Pokyn vedúceho operačného oddelenia ľudového komisariátu pre vojenské a námorné záležitosti RSFSR S. I. Aralova predsedovi penzského soviету V. V. Kurajevovi na zadržanie a odzbrojenie československého zboru. (V Moskve, 23. mája 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 81–82.

³² Telegram dočasného výkonného výboru československého vojska Rade ľudových komisárov RSFSR, ľudovému komisariátu pre vojenské a námorné záležitosti o rozhodnutí snemu československého vojska nevydávať zbrane a pokračovať v ceste do Vladivostoku. (V Čeljabinsku, dňa 26. mája 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 93.

záležitostí ruského národa, ale dať „pracujúcemu ľudu na miestach skutočnú občiansku slobodu“. Dalo sa z toho vyvodiť aj protisovietske, protibolševické zameranie ich operácií, vzbury a povstania.

B) Vývoj úpravy postavenia légii v rovine ich dopravy do Vladivostoku:

a) Ešelóny sa mali dať na okamžitú cestu k Vladivostoku, RĽK vyjadrila ochotu poskytnúť im pomoc ak budú zachovávať úprimnú lojalitu (26. marca); b) preprava na východ len po malých častiach, s prestávkami a nie naraz (9. apríla) – dôvodom bol japonský výsťah a kontrarevolúcia (Semjonov) na Sibíri; c) zastavenie pohybu československých ešelónov na východ (21. marca). Dôvodom bolo, že Nemecko, v obave pred japonským útokom na Sibír dôrazne žiadalo, aby bolo začaté s evakuáciou nemeckých zajatcov z východnej Sibíre do západného alebo európskeho Ruska;³³ d) návrhy, rokovania a dosiahnutie dohody francúzskej a sovietskej vlády dňa 5. mája 1918 „dopraviť české oddiely, ktoré neprešli Omskom do Archangelska“.³⁴ Dňa 16. mája 1918 podal aj zástupca Odbočky Národnej rady žiadosť, aby československý armádny zbor bol čo najrýchlejšie prevezený do Francúzska. Významná v žiadosti bola posledná veta „konečne Česi sa nikdy nechceli miešať do vnútorných bojov Ruska a Ukrajiny“;³⁵ e) rozhodnutie zjazdu légii pokračovať v prerušenej doprave a dosiahnuť cieľ svojej cesty, a to Vladivostok. Cieľ transportu bol vyjadrený aj v hesle, či zvolaní, pôjdeme „podľa vlastného poriadku“. Právne závažné bolo, že zjazd odmietol nariadenie sovietskej vlády, jej ľudového komisára vojenstva, o odzbrojení vojska, zastavení ešelónov aj s osobnými trestnoprávnymi sankciami pre osoby, ktoré nariadenie nespĺnia. Rozhodnutie zjazdu s týmto obsahom pri jednostrannom normatívnom pohľade z hľadiska rešpektovania zvrchovanosti sovietskeho štátu bolo teda naplnením znakov vzbury, a to vzbury celého vojska, nie iba jednotlivca, ako aj s priamym postavením sa jednotlivých legionárov mimo zákon. Rozhodnutia zjazdu légii boli aj vzburou proti Odbočke Československej národnej rady pre Rusko. Právomoc rozhodovať o československom vojsku si osvojil (uchopil) nový orgán, a to Československý dočasný výbor. Stalo sa tak na základne suverénneho orgánu, československého vojska ako vojska, korporácie dobrovoľníkov, ktorému legionári delegovali voľbou svojich zástupcov tento mandát. Zjazd delegátov československého korpusu sa uzniesol odovzdať najvyššie riadenie transportu československých vojsk výhradne dočasnému výkonnému výboru zvolenému zjazdom. Uskutočnila sa tým druhá, sekundárna delegácia právomoci, od legionárov, cez zjazd ich delegátov na dočasný výkonný výbor. Ten sa stal jediným a výlučným nositeľom právomoci pri riadení transportu légii. Výlučnosť jeho všeobecnej právomoci bola podčiarknutá ďalej v ustanovení Prevolaní, že nariadenia iných predstaviteľov československých orgánov sú neúčinné. Bolo to riešenie v rámci československej odbojovej akcie v zahraničí, jej právomoci a legality. Vo vzťahu k sovietskym (bolševickým) orgánom, teda k sovietskemu štátu, mala táto vzbury, odmietnutie plnenia jeho rozhodnutí, charakter postavenia sa proti jeho štátnej autorite, zvrchovanosti. Do určitej miery sa v tom prejavil

³³ Telegram ľudového komisára zahraničných vecí Čičerina sibírskej sovietskej vláde o zastavení dopravy československých oddielov na východ. (V Moskve, dňa 21. apríla 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 637.

³⁴ Por.: Telegram francúzskeho vojenského attaché generála Lavernea francúzskemu ministerstvu vojny. (V Moskve, dňa 5. mája 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 639.

³⁵ Por. Telegram (V Moskve, dňa 16. mája 1918). Tamtiež, s. 640.

právny konflikt, kolízia medzi dvomi normatívnymi sústavami. Jednej normatívne-právnej, vytvorenej a vynucovanej štátnou mocou, a druhej neštátnej, dobrovoľníckej vojenskej korporácie, ktorá už mala atribúty samostatného vojska a spojeneckého vojska, ktoré je pod ochranou a starostlivosťou mocnosti Dohody (podľa nasledujúceho demaršu štyroch diplomatických predstaviteľov štátov, 4. júna 1918).

Od tohto charakterizovaného potenciálneho trestnoprávneho vzťahu, resp. skutku, vojenskej vzbury celého armádneho zboru, až po premenu tejto potencie na reálny stav, prešli tri dni. Menovite od prijatia uznesenia zjazdu légii až po ozbrojené stretnutie, ku ktorému došlo dňa 25. mája 1918, teda do ozbrojeného prepadnutia československého vlaku (ešelónu) pri Omsku. Podľa Prevolania dočasného výkonného výboru to bolo „úskočné prepadnutie“. Podľa vyhlásenia RĽK táto udalosť sa uskutočnila inak. A to tak, že „Čechoslováci uvítali prichádzajúcich červenoarmejcov paľbou“. Bola to odpoveď legionárov na požiadavku červenoarmejcov, aby odzbrojili svoje ešelóny. Poslednou vetou tohto úradného vyhlásenia sovietskej vlády (RĽK) bola hrozba, že „ak sa nepodriadia a nezložia zbrane, potom voči previnilcom budú použité ozbrojené sily“.³⁶ Podľa Prevolania dočasného výkonného výboru, odpovedali Čechoslováci na „úskočné prepadnutie ešelónu“, resp. na túto provokáciu krátkym úderom v noci na 27. mája, v dôsledku ktorého ovládli všetky najdôležitejšie miesta na železnici od Čeljabinska (východné svahy Uralu) až do Irskutska (metropola stredného Sibíru), pričom stratili asi 10 mŕtvych a ranených.³⁷ Bolo to veľkolepé víťazstvo légii vojnovej povahy, založené aj na koordinácii činnosti ešelónov na rozsiahlych priestoroch, niekoľkotisíc kilometrovej vzdialenosti.

Vojenská vzbura pokračovala a rozvinula sa. Československý dočasný výbor zdôvodňoval svoj postup takto: a) je to obrana proti útoku ozbrojených zajatcov, najmä nemeckých a rakúsko-uhorských, ktorých sovietske úrady regrutovali do „oddielov internacionalistov“, súčasťou sovietskej Červenej armády, s cieľom zmocniť sa veľkej sibírskej železnice; b) formuláciou, že ruský ľud nesmie byť trestaný za previnenia spáchané na pokyn nemeckého cisára; bolo z toho možné vyvodzovať, že ozbrojení zajatci (internationalisti) konali na tento pokyn; ďalej aj to, že rozhodnutia sovietskych úradov sú pronemecké, urobené pod vplyvom tlaku cisárskeho Nemecka a ohrozujú tým legionárov aj osobne; c) nevyhlasoval, že légie povstali proti sovietskym vojskám, ani sovietskej vláde; vojenské obsadenie územia légiami bolo akoby vojenskou okupáciou podľa haagských dohovorov z roku 1907, pričom légie ponechávajú „občiansku vládu soviетov na miestach“; d) dôležité bolo ďalej ustanovenie v tomto Prevolaní, svedčiace o celkovom prehľade a nadhľade vedenia légii, že vydali rozkaz nerušene prepúšťať náklady s potravinami do hladujúceho Ruska.³⁸ Légie sa aj pri ohrození vlastnej pohyblivosti, hrozby nielen odzbrojenia a rozpustenia, aj hrozby zastrelenia legionárov odporujúcich so zbraňou v ruke, zachovali ľudsky, významným spôsobom humanitárne.

³⁶ Oficiálne vyhlásenie rady ľudových komisárov (RĽK) o povstaní československého zboru. (V Moskve, dňa 4. jún 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 103–104.

³⁷ Por.: Prevolanie dočasného výkonného výboru, adresované: Všetkým, všetkým o dôvodoch vystúpenia proti soviетov a o neutralite při vnútorných ruských sporoch. (V Čeljabinsku, dňa 28. mája 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 643–644.

³⁸ Por. Prevolanie dočasného výkonného výboru adresované: Všetkým, všetkým o dôvodoch vystúpenia proti soviетom a neutralite při vnútorných ruských sporoch. (V Čeljabinsku, dňa 28. mája 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 643–644.

Začalo tak československé protibolševické povstanie. Ľudový komisariát pre vojenské záležitosti potvrdil, že robí všetko nevyhnutné, aby légiám bola daná možnosť opustiť v najkratšej dobe hranice Ruska. Podmienkou toho však bolo úplné a bezpodmienečné odovzdanie zbraní a skutočnosť, aby sa úplne podriadili nariadeniam vojenstva ĽK. Oznámil, že z Uralu, stredného Ruska a Sibíre bol presunutý dostatočný počet vojsk k tomu, aby povstalci boli rozdrvení.³⁹

Vzbura, aj vypuknutie povstania, neuzatvorilo cestu légiám z Ruska. Sovietske orgány však stále trvali na úplnom odzbrojení légií, na tom, aby rešpektovali zvrchovanosť sovietskeho štátu a úplne sa podriadili jeho právomoci vyjadrenej v nariadeniach jeho ľudových komisariátov. Vedenie légií a ich ochranné mocnosti našli a uplatnili iné riešenie.

3.

Za situácie vypuknutia povstania a jeho prvých dní zasiahli do vývoja pomerov aj mocnosti, ktoré sa podieľali na diplomatických i priamo vojenských udalostiach v Rusku. Nemecko, ako víťazná strana podľa mierovej zmluvy z Brestu, vyžadovala si rigorózne plnenie jej ustanovení a teda aj evakuovanie jej zajatcov z Ruska, lokalizovaných v zajateckých táboroch na východnom Sibíri, ohrozovaných vojenským zásahom Japonska, protirevolučnými silami atamana Semjonova. Nemecký veľvyslanec Mirbach intervenoval dňa 8. júna na komisariáte zahraničných vecí za odzbrojenie Čechoslovákov a proti ich ceste na západný front.⁴⁰ Konal v súlade so záujmami Nemecka a podľa jeho právneho stanoviska, ktoré legionárov považovalo za zajatcov a dezertérov z vojska jeho spojencov, Rakúsko-Uhorska. Druhou skupinou boli dohodové mocnosti, osobitne Francúzsko, ktorého autonómnou súčasťou boli doteraz československé légie. Prišli s projektom zmeniť dopravu légií zo smeru na východ k Vladivostoku na smer na sever do Archangelska, alebo rozdeliť légie, jednu jej časť nasmerovať k Ľadovému moru a druhú k Tichému oceánu. Po začatí ozbrojeného povstania, resp. akcií na odzbrojenie légií, odpovedali priamo na úrovni RĽK RSFSR diplomatickí zástupci dohodových mocností, ktorí zostali aj po separátnej mierovej zmluve v Rusku. Presídlili sa z Moskvy do Vologdy, do starobylého ruského mesta na severovýchode, 500 km od hlavného mesta. V spoločnom vyhlásení (demarši) u ľudového komisára zahraničných vecí predstavitelia štyroch mocností – Anglicka, Francúzska, Talianska a USA – dňa 4. júna 1918 uviedli, že ak budú Čechoslováci odzbrojení, budú to uvedené vlády považovať za nepriateľský čin namierený proti nim, pretože **československé oddiely sú spojeneckými vojskami a sú pod ochranou a starostlivosťou dohodových mocností**. Diplomacký demarš spojencov bol spojený s vyhlásením o novom právnom postavení légií. Doteraz mali status autonómnej súčasť francúzskej armády. Podľa vyhlásenia veľvyslancov sa ich status posunul o stupeň vyššie, a to na akoby, alebo temer samostatné „československé oddiely“ s dôrazom na skutočnosť, že sú „spojeneckými vojskami“. Zásah ruského sovietskeho štátu proti nim sa hodnotil ako nepriateľský čin proti samotným dohodovým mocnostiam. Mohli naň odpovedať protiopatreniami, retorziami, vrátane vojenských ozbrojených akcií

³⁹ Správa ľudového komisariátu pre vojenské a námorné záležitosti RSFSR o povstaní československého zboru (Dňa 30. mája 1918). In: AMORT, *Dokumenty*, díl I., s. 103–104.

⁴⁰ Por.: Novinárska správa o návšteve veľvyslancu Mirbacha v komisariáte zahraničných vecí a o jeho intervencii pre odzbrojenie Čechoslovákov a proti ich ceste na západný front. (V Moskve, dňa 8. júna 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 649.

proti ruskému sovietskemu štátu. Ľudový komisár RSFSR k tomu podal vysvetlenie, že odzbrojenie légii nemôžu tieto mocnosti považovať za nepriateľský čin, pretože bol vyvolaný predovšetkým tým, že Rusko ako neutrálny štát nemôže trpieť na svojom území ozbrojené oddiely, ktoré nepatria k armádam sovietskej republiky. Za príčinu ich odzbrojenia označil G. V. Čičerin ich vlastné činy. Dodal ďalej, že až priame kontrarevolučné povstanie československých oddielov proti sovietom donútilo sovietsku vládu začať rozhodné ozbrojené potlačenie povstalcov.⁴¹ Zmeny v dohode o transporte, situácii vo Vladivostoku, japonskom desante, o tu pôsobiacich vojskách kozáckeho protibolševického atamana Semjonova, to všetko ohrozilo ich cestu na východ.⁴² O tom všetkom dostali legionári správy v podobe poloprávdy a dezinformácií. Nepravdy, polopravdy, dezinformácie sú spoľahlivým spôsobom vzniku nedorozumení a ich premeny na incidenty a konflikty. Šírila sa napríklad správa, že legionárov vraj chcela sovietska moc vydať ako vojakov dezertérov Rakúsko-Uhorsku. Hrozila by im ako vojenským zbehom a zradcom nemilosrdná poprava. Pozorovali pritom, že zajatci ústredných mocností sa vracali po sibírskej magistrále do vlasti. Naopak sovietske bolševické orgány mali informácie o styku ešalónov so sibírsnym povstaním, pravicovými esermi pripravujúcimi prevrat. Nedôvera medzi nimi sa prehlbovala. Československí vojaci nadobúdali podozrenie o nečestných úmysloch voči nim z ruskej bolševickej strany, resp. o tom, že sovietska vláda je závislá na Nemecku a koná v jeho intenciách. Dozrievali podmienky, aby sa nespokojnosť zmenila na konflikt, rozsiahlejšie vojenské stretnutie. Zjazd légii do Čeljabinska bol zvolaný dňa 18. mája 1918 (t. j. štyri dni po incidente na železničnej stanici). V dňoch 21. a 23. mája 1918 prijal tento zjazd légii rozhodnutia, ktoré boli v rozpore, resp. odmietali podnety, právne záväzné nariadenia sovietskej vlády, ľudového komisariátu vojenstva. Odmietli nariadenia o úplnom a všeobecnom odzbrojení légii (prvej výzvy z 9. apríla, ako aj druhej z 22. mája), o ktorom rozhodla aj pobočka ČSNR sídiaca v Moskve. Z pohľadu platných noriem, rozhodnutí RĽK, československý zbor „vypovedal poslušnosť“, otvorene odmietol sa podriaďiť rozhodnutia sovietskej štátnej moci, a to na jej území, teda otvorene odmietol rešpektovať zvrchovanosť Ruského sovietskeho štátu a jeho vlády.

Z pohľadu légii,⁴³ ako aj informácií od nich, si T. G. Masaryk ako predseda ČSNR⁴⁴ osvojil iné hodnotenie. Podľa neho k prvému ozbrojenému stretnutiu medzi légiami

⁴¹ Por.: Nôta ľudového komisára zahraničných vecí RSFSR G. V. Čičerina diplomatickému zástupcovi Veľkej Británie v Moskve B. Lockhartovi. (Dňa 12. júna 1918). Analogické nôty boli zaslané generálnym konzulom Francúzska, USA a Talianska v Moskve. In: AMORT, *Dokumenty, díl II.*, s. 128–130.

⁴² Por.: Telegram ľudového komisára zahraničných vecí Čičerina sibírskej sovietskej vláde o zastavení dopravy československých oddielov na východ. In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 637.

⁴³ „Ústredná sovietska vláda po hrozbách odzbrojiť československé vlaky a zastreliť jednotlivých ozbrojených Čechoslovákov pristúpila 25. mája k úskočnému prepadnutiu československého vlaku blízko Omska za pomoci ozbrojených Rakúšanov a Nemcov.“ Prevolanie dočasného výkonného výboru adresované: Všetkým, všetkým o dôvodoch vystúpenia proti sovietom a o neutralite pri vnútorných ruských sporoch. In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 643–644.

⁴⁴ „... zákerne ste boli napadnutí od tých, ku ktorým ste boli lojálni a ktorým ste preukazovali len dobro. ... Viem, že budete konať svoju povinnosť aj ďalej. Pamätajte, že ste v krajine nám priateľského národa ruského, ku ktorému zostanete lojálni. V dôsledku vývinu okolností zatiaľ zostanete ešte v Rusku a budete bojovať v dohode so spojencami. Našími nepriateľmi v Rusku sú Rakúšania, Maďari a Nemci a z Rusov len tí jednotlivci, frakcie alebo strany, ktoré proti záujmom Ruska idú spoločne s našimi nepriateľmi proti našim priateľom a proti nám.“ Rozkaz prof. T. G. Masaryka československému armádnemu zboru. (Vo Washingtone, dňa 1. augusta 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 659–660.

a sovietskou mocou došlo 25. mája 1918 v Čeljabinsku, kedy červené gardy bolševikov a internacionalisti zaútočili zo zálohy na vlak, ktorému miestny sovietsky povolený odchod a ktorý sa blížil už k mestu Omsk.⁴⁵ Uvedenými udalosťami v Čeljabinsku začalo ozbrojené povstanie československého armádneho zboru (légii) v Rusku. Pre presnosť uvádzame, že v tomto meste došlo k dvom udalostiam spojeným s československými légiami. Prvým bola skutočnosť kvalifikovaná ako incident. Uskutočnila sa na železničnej stanici v Čeljabinsku dňa 14. mája 1918.⁴⁶ Povstanie československého zboru (légii), ozbrojené povstanie začalo dňa 25. mája 1918.⁴⁷ Povstali za svoje práva, ktoré už považovali za svoje závažné nároky, ktoré vyjadrovali ich životné záujmy a ich poslanie pre oslobodenie národa doma. Už ich neriešili pokojnou cestou, dohodou. Povstali proti právnemu stavu vytvorenému a presadzovanému RSFSR a s jeho odpoveďou museli počítať. Vývoj povstania viedol k obsadeniu Penzy, Samary, Novonikolajevska, Omska a ďalších miest, spolu so zatýkaním, odstreľovaním, vytváraním protirevolučných organizácií, ktoré sami seba volali miestnymi vládami. Konanie legionárov vládou tohto štátu kvalifikovala ako „protirevolučné ozbrojené povstanie, ktoré je najotvorenejším a najrozhodnejším zásahom do vnútorných vecí Ruska“.⁴⁸

4.

Zjazd vojska československých légii konaný od 21. do 23. mája 1918 v Čeljabinsku rozhodol o odmietnutí odzbrojenia légii sovietskymi vojskami, o ich rozpustení a rozhodol o tom, že si prebojujú cestu na východ podľa „vlastného poriadku“, teda aj ozbrojenou silou. Možno mierne nadsadene sa tvrdí, že zjazd légii rozhodol o ozbrojenom povstaní. Fakticky, vojensky a ozbrojenou formou začalo československé povstanie 26. mája 1918.⁴⁹

Zjazd légii zvolil za svoj najvyšší riadiaci orgán dočasný výkonný výbor československého vojska. Velením vojenských jednotiek bola poverená vojenská rada (vojenské kolégium), ktorú tvorili traja vojenský velitelia. Ešelóny (vlakové súpravy po štyridsiatich vagónoch s ozbrojenými legionármi) sa rozdelili na tri skupiny. Pre prvú skupinu ešelónov s názvom „sibírska“ bol určený úsek magistály na východ, od mesta Omsk po Irkutsk

⁴⁵ Por.: FIC, c. d., s. 35.

⁴⁶ Legionári v ten deň, 14. mája 1918 zadržali ešelon s rakúsko-uhorskými zajatcami. Bili ich, 9 z nich zranili a jedného surovo ubili. Následne držali v rukách mesto Čeljabinsk štyri hodiny a zmocnili sa zbraní pluku. Stalo sa tak potom ako sa začalo vyšetrovanie tohto incidentu osobitnou komisiou miestneho sovietskeho. Nasledujúci deň po obsadení mesta a nádražia odvieďlo československé velenie vojska z mesta. Avšak naďalej držali stanicu. In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 79–80, poznámka č. 1.

⁴⁷ „(...) Ako je vám asi všetkým známe, ustanovil zjazd (légii) a velitelia častí, že sa bude naďalej postupovať vojenským spôsobom do Vladivostoku. Kroky sú už urobené. Dnes v noci bude obsadený Novonikolajevsk, Čulym, Barabinsk, na druhej strane až po stanici Marjink. Usilujte sa spojiť dva až tri ešelóny, obsaďte stanice, na ktorých sa nachádzate, usilovne pozorujte, čo sa deje, kde sú eventúálne boje. ... Prvá divízia dostala už 24. mája rozkaz pohybovať sa dopredu. Ostatné pri najbližšej príležitosti. Veliteľ 7. pluku: Gajda. Por.: Výňatok z inštrukcií kapitána R. Gajdu veliteľom československých ešelónov na východ od Nikolajevska o začatí povstania. (V Novonikolajevsku, dňa 25. mája 1918). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 85.

⁴⁸ Por.: Nôta ľudového komisára zahraničných vecí Čičerina šéfovi veľkobrítkej misie, francúzskeho generálnemu konzulovi, americkému generálnemu konzulovi a talianskemu generálnemu konzulovi o rozhodnutí sovietskej vlády odzbrojiť československý armádny zbor. (V Moskve, dňa 13. júna 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 651–654.

⁴⁹ Por.: FIC, c. d., s. 34.

(veliteľ kapitán R. Gajda); pre druhú s názvom „uralská“ úsek v smere Čeljabinsk – Omsk (veliteľ plukovník Vojtechovský); a pre tretiu „povolžskú“ (zadný voj) úsek v smere Penza – Čeljabinsk s veliteľom poručíkom Čečekom). Časť z dvanástich ešelónov, ktoré už v máji 1918 dorazili do Vladivostoku, sa pohla zo stanice tohto mesta na západ, v ústrety sibírskej skupine k Irkutsku (Bajkalu). Prvé súpravy vlakov, po prijatí rozhodnutí na zjazde légii presadiť si cestu vlastným poriadkom, postupovali od 26. júna tak, že obsadili železničné stanice Mariinsk, Irkutsk a úseky od Penzy cez Samaru, Ufu, Čeljabinsk až po Nikolajevsk. Protibolševické povstanie légii nebolo vojnou z hľadiska medzinárodného práva, ale vojnou v technickom či reálnom zmysle slova. Bol to koniec dodržiavania zásady nezasahovania, resp. princípu nonintervencie, ktorý pre transport légii dohodol ešte vo februári 1918 v Kyjeve, predseda ČSNR, T. G. Masaryk. Légie zdôvodňovali svoju vojenskú intervenciu tým, že museli, po porušení lojality zo strany sovietskych úradov, úsilím ich odzbrojiť, prejsť do obranného postavenia. Teritoriálne sa obrana viedla rozširujúcim, expanzívnym spôsobom. Presadenia si cesty na Ďaleký východ podľa „vlastného poriadku“, sa zmenilo na azimut západ, k Volge, a na sever na Ural. Pôvodne prioritná úloha spojiť ešelóny roztratené po magistrále sa splnila v dvoch etapách. Najskôr dobytím mesta Omsk, ktoré tvorilo centrum západnej Sibíri, útokom z východu a zo západu, v dňoch 7. až 9. júna; a v druhej etape dobytím Krasnojarska (stredná Sibír) dňa 20. júna 1918.

Strategicky najväčšie úspechy s veľkým svetovým ohlasom získalo ťaženie pôvodne „zadného voja“ (povolžského), skupiny poručíka Čečka. Koncom mája obsadili s pomerne nevelkými stratami mesto Penza, kde pôvodne legionári podľa dohody so sovietskou vládou odovzdávali svoje zbrane nad určený limit, a ďalej obsadili mesto Lipiagy blízko Samary. Samaru, temer miliónové mesto na strednej Volge, dobyli, resp. oslobodili v polovici júna 1918. Dňa 6. júla 1918 sa spojila penzská a uralsko-sibírska časť ešelónov československého zboru. Pokračovalo úsilie o úplné a bezprekážkové ovládnutie magistrále. A to sa stalo posledný deň augusta, kedy spojením skupiny stredo-sibírskej a vladivostockej na železničnej stanici v Olovjanné (31. augusta) bola obnovená jednota československého vojska.⁵⁰ Sibírska magistrála bola v dôsledku tohto spojenia vojenských skupín légii celá v ich ovládaní, vo vojenskej ochrane. Bol to obrovský úspech, ktorý rezonoval v podobe ocenení Dohody⁵¹ a kritiky u centrálnych mocností.⁵² Pozitívne až veľkolepo pre československú misiu, pre národnú slobodu a štátne kreovanie.

Rozsiahle územia obsadili légie v spolupráci s domácimi ruskými silami (politickými a vojenskými) na strednej Volge. Napomohli tu k pádu, resp. zvrhnutiu bolševických (sovietskych) orgánov a k nástupu regionálnych vlád eserov a menševikov, ktoré sa spojili v tzv. Komuč (Výbor členov Ústavodarného zhromaždenia).

⁵⁰ Por.: *Masarykův slovník naučný*, c. d., heslo légie, s. 376.

⁵¹ V mene britskej vojnovéj vlády jej predseda Lloyd George v dopise zo dňa 11. 9. 1918, predsedovi ČSNR v Paríži napísal: „posielam Vám naše najsrdečnejšie blahoželanie k obdivuhodným úspechom, ktoré dobyli československé zbory proti armádam nemeckých a rakúskych vojsk na Sibíri. Správa o príhodách a víťazstvách tejto malej armády je skutočne jedným z najväčších eposov dejín. ... Váš národ preukázal neoceniteľnú službu Rusku a Spojencom v boji za oslobodenie sveta od despotizmu. Nikdy toho nezabudneme.“ Cit. podľa: MASARYK, c. d., s. 324.

⁵² „Opanovaniu magistrály (a obsadenie Vladivostoku) prisudzovali aj striezliví politici a vojaci značný význam vojenský; sám Ludendorff spôsobil protest svojej vlády, daný bolševikom proti našej armáde v Rusku, a našej anabáze pripísal, že sa nemeckí zajatci nemohli vrátiť domov a zosilniť armádu.“ MASARYK, c. d., s. 323.

Výbor členov Ústavodarného zhromaždenia so sídlom v Samare bol prvou protibolševickou vládou v Rusku. Obnovenie práce poslancov Ústavodarného zhromaždenia sa stalo možným obsadením mesta československým zborom 7. júna 1918. S tým bol spojený protibolševický prevrat v meste. Výbor Ústavodarného zhromaždenia pôsobil v Samare od 8. júna do 23. septembra 1918, t. j. tri a pol mesiaca.

Postup proti miestnym sovietskym bolševickým orgánom, ich zrušenie a participácia pri kreovaní ruských demokratických liberálnych miestnych orgánov (eseri a menševici) do istej miery protirečilo s pôvodným tvrdením z Prevolania dočasného výkonného výboru légii (25. máj) o ich neutralite pri vnútorných ruských sporoch, o tom, že občiansku vládu soviетov nechávajú na svojom mieste. V rozhodujúcej miere táto likvidácia miestnych soviетov bola dielom domácich protisovietskych síl. Légie sa na tejto intervencii do vnútorných mocenských pomeroch v regiónoch nezúčastnili priamo, svojou aktivitou, ale vytváraním mocenského zázemia pre túto činnosť, jej podporou, schvaľovaním, neprekazením. Ich pôvodné hodnoty a zámery o neutralite a nonintervencii sa menili, posúvali k hodnotovým protipólom. Do konca júla 1918 boli spojené skupiny legionárskych ešelónov stredo-sibirska a vladivostocká (29. júla legionári zvrhli moc soviетov (bolševikov) vo Vladivostoku). Bola tým obnovená jednota československého vojska na území celého Ruska.⁵³ Široký a dlhý pás územia na Povolží (v rozsahu 500 km od severu na juh a od východu na západ) bol spojený s 8-tisíc kilometrami sibirskej magistrály, údajne ako obnovený východný protinemecký front proti ústredným mocnostiam a proti bolševikom, resp. nevyslovene (konkludentne) aj proti sovietskej vláde; pre rekonštrukciu ruských demokratických síl a ich organizovanie do regionálnych vlád s vlastnými ozbrojenými silami. Od 30. augusta 1918 bola transibirska železnica v celej jej dĺžke, od Volgy až po Vladivostok, pod kontrolou Čechoslovákov.⁵⁴

Československé vojsko sa aj podľa hodnotenia vlastných politikov (menovite B. Pavlů) stalo kryštalizačným bodom nového Ruska. Oslobodením tejto časti Sibíre od sovietskeho vojska (z tohto zorného uhlu) sa otvorila perspektíva reorganizácie Sibíre a perspektíva reorganizácie celého Ruska. Dňa 6. augusta došlo k japonskému vylodeniu, ktoré sa zmenilo na okupáciu východnej časti Sibíre, aj s cieľom získať základňu pre prípadnú veľkú protibolševickú intervenciu, ak by sa k nej spojenci odhodlali.⁵⁵ Záujmy Japonska a najmä USA, ale v menšej miere aj dohodových mocností, si protirečili, niekedy až do eliminovania spoločného postupu na Sibíri.⁵⁶ Československý dočasný výbor, ako zjazd dom légii ustanovený najvyšší riadiaci orgán činnosti československého vojska na Sibíri, koordinoval svoj postup s Francúzskom prostredníctvom vojenského attaché v Moskve. Podľa zápisníc z rokovania tohto výkonného výboru, prijímal tento orgán inštrukcie, ktoré mu oznamoval francúzsky vojenský attaché. Možno z nich usudzovať, že légie nekonali

⁵³ Por.: *Masarykův slovník naučný. c. d.*, heslo légie, s. 376.

⁵⁴ Por.: FIC, *c. d.*, s. 37.

⁵⁵ Por.: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 303.

⁵⁶ „Pokiaľ sa týka mojej osobnej mienky, nemôžeme počítať na pomoc Japonska v skorej dobe; Japonsko si nechá všetko vždy dobre zaplatiť, čo roztrpčuje spojencov, ktorí majú tiež svoje záujmy a nechcú, aby sa Japonsko zmocňovalo Sibíri. Otázka Japonska je zložitá. Doteraz nie je naviazaná súčinnosť s Japonskom a ani do budúcnosti nemôžeme s ňou počítať. Pre daný okamžik musíme jednať bez ich pomoci a preto táto úloha je ťažká a pravdepodobne dlhá.“ Zápis o schôdzi Výkonného výboru 6. júna 1918. In: HOLOTÍK, E. *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*. Bratislava: SAV, 1960, Dokumenty, s. 465.

na základe a podľa nejakého vopred organizovaného a dohodnutého postupu s Francúzskom. Konali samostatne, iniciatívne, preukázalo a potvrdilo sa pritom, že anticipovali záujmy spojencov, konali od začatia ozbrojeného povstania v Čeljabinsku ako samostatná spojenecká armáda a ich vystúpenie bolo v súlade so záujmami Francúzska. „Vystúpenie Čechoslovákov, ktoré bolo síce trochu predčasným, je dnes tiež výrazom politiky spojencov, takže československá armáda sa javí byť avantgardou spojeneckých vojsk, ktoré pribudnú na Sibír, k aktívnej účasti už koncom tohto mesiaca. Vašom úlohou je teraz udržiavať dobyté pozície a starať sa o obsadenie sibírskej dráhy a čakať príchod spojeneckých vojsk“, povedal na schôdzi výkonného výboru dňa 21. júla 1918 major Guinet, francúzsky vojenský attaché. Na schôdzi výkonného výboru urobil dva úkony nie iba zdvorilostnej povahy. Tlmočil poďakovanie všetkých spojeneckých vlád československému vojsku za jeho vojenské činy; a ospravedlnil sa dodatočne v mene spojeneckých misií západných štátov v Rusku, za ich zakročovanie proti vystúpeniu légii. Príčinou tohto zakročovania bolo, že mali pôvodné, dnes už staré inštrukcie, ktoré predpisovali nezasahovať do vnútorných záležitostí,⁵⁷ ktoré ich vlády medzitým už zrušili. Intervencia, výslovne vojenská intervencia a ďalej veľká vojenská spojenecká intervencia sa podľa nových rozhodnutí vlád Francúzska a V. Británie, stala ich novou politickou zásadou, ktorá tým dostala aj medzinárodnú právnu relevanciu. Nebola to zatiaľ vypovedaná, či verejne ohlásená veľká spojenecká intervencia v Rusku. Spojenci sa rozhodli aktívne vystúpiť na Sibíri už koncom mesiaca jún 1918. Československé légie neboli autorom myšlienky vojenskej intervencie, poznali a čítali myšlienky spojencov, pristúpili k ich splneniu, „síce trochu predčasne“, ale spôsobom, ktorý urýchlil aj ich pristúpenie k činu. Stali sa už svojim vykonaným dielom intervencie v Rusku (na Povolží, Urale a sibírskej magistrále) jej predvojom, avantgardou, a vytvorili pre veľkú vojenskú spojeneckú intervenciu aj teritoriálnu základňu, aj bázu politickú, medzi obyvatelstvom.

Československé vojsko – samostatné, spojenecké

Medzinárodnoprávne akty mocností Dohody vydané 29. júna (Francúzsko),⁵⁸ 8. augusta (Veľká Británia)⁵⁹ a 2. septembra 1918 (USA)⁶⁰ uznali československý národ a jeho právo na samostatnosť, uznali ho za národ spojenecký, za národ, ktorý je subjektom medzinárodného práva. Československá národná rada (ČSNR) bola uznaná za oprávnený orgán československého národa bojujúceho za slobodu, jeho sebaurčenie, transformovala sa do postavenia prvého základu budúcej vlády, resp. vlády *de facto* a bola uznaná za stranu vedúcu vojnu. Légie nadobudli status československej armády, skladajúcej sa z troch častí umiestnených vo Francúzsku, Taliansku a v Rusku. Boli uznané za jednotnú armádu, za armádu spojeneckú, ktorá vedie regulárnu vojnu proti ústredným mocnostiam.

Teória medzinárodného práva na základe tejto a podobných skutočností z obdobia prvej svetovej vojny vytvorila pojem, inštitút uznania „národa“. Uznanie za národ sa spojilo s dvomi dôsledkami. V uznaní „národa“ je zahrnuté aj uznanie samostatného štátu akonáhle nadobudne v úplnosti všetky tri základné atribúty štátu, t. j. riadne organizovaná vláda,

⁵⁷ Por.: Zápis o schôdzi Výkonného výboru 21. júna 1918. In: HOLOTÍK, c. d., s. 465.

⁵⁸ Por.: Diplomatické uznaní Československé národní rady Francií (29. júna 1918). In: VESELÝ, Z. (ed.). *Dějiny českého státu v dokumentech*. Praha: Epocha, 2003, s. 271; BENEŠ, *Světová válka, II.*, s. 229–230.

⁵⁹ Por.: BENEŠ, E. *Světová válka, II.*, s. 283.

⁶⁰ Por.: BENEŠ, *Světová válka, II.*, s. 313.

osoby podriadené tejto vláde a územie, ktoré je oblasťou pôsobnosti tejto vlády. Uznanie národa je teda uznaním štátu *sub conditione suspensiva*, inými slovami s podmienkou, že tento štát vznikne, t. j. bude mať všetky tri atribúty. Z uznania národa ďalej vyplynulo, že československý štát bol uznaný za štát v stave zrodu, *in statu nascendi*.⁶¹

Synchrónne s týmito zmenami medzinárodnoprávného postavenia légii, zmenili sa aj dispozície pre ich činnosť z vnútropolitického československého hľadiska. Vyjadril ho predseda ČSNR, T. G. Masaryk, v telegrame československému armádnemu zboru zo dňa 21. júla 1918, a krátko predtým dočasný výkonný výbor légii v Deklarácii vydanaj 17. júna 1918. Masaryk napísal, že musia „zostať v Rusku a za pomoci Spojencov pracovať proti spoločnému nepriateľovi“.⁶² Dočasný výkonný výbor légii reagoval na politické podnety z úspešnej ofenzívy, ktoré ovplyvnili ruské obyvateľstvo. Operácie légii podľa jeho Deklarácie zo 17. júna 1918 „podnietili hnutia smerujúce k oslobodeniu celého Ruska...“. Z toho si vyvodzovali povinnosť zostať tu, dokedy sa situácia nevyjasní a dokedy sa nevyriešia politické problémy, ktoré vznikli z našich tunajších vojenských operácií.⁶³ Dôsledky rezonujúce z ich vlastného povstania, znemožňovali im teraz ich transport na Vladivostok. Hnutia smerujúce k oslobodeniu celého Ruska, ktoré podnietili légie boli z pohľadu ruských boľševikov hodnotené ako hlavný faktor vedúci k rozpútaniu občianskej vojny. Podľa ruskej sovietskej štátnej moci ich vyvolala vojenská intervencia légii smerom na Volgu, Ural a Sibír.

V čase prvých dvoch medzinárodných uznaní (francúzskeho a britského) a pred tretím zo dňa 2. septembra 1918 (USA) československé oddiely bojovali nepretržite tri mesiace a boli preto vyčerpané. V prvej polovici septembra 1918 československé velenie vydalo rozkaz ku všeobecnému ústupu. Légie sa museli vzdať Kazane a Simbirska. Nasledoval pád Samary, ktorý zmaril nádeje na spojenie s generálom Alexejevom (potom Denikinom), ktorí operovali na dolnom Done. Ustupovalo sa pozdĺž Volgy. Pre vojenské operácie légii rozhodujúcim bolo či im prídu spojenci na pomoc na volžskom fronte, s ktorým sa rávalo ako základňou pre veľkú spojeneckú intervenciu v Rusku.

Pôvodná požiadavka, ktorá vyvolala a bola postulátom vzbury, povstania légii 26. mája proti sovietskej boľševickej moci, bola vynútiť si transport do Vladivostoku a putovať po nej podľa „vlastného poriadku“. Légie expandovali od južného Uralu k strednej Volge a ďalej na severný Ural. Ovládali dopravu na magistrále. Od júna 1918 prevládla iná úloha či misia. Obsiahnutá bola v depeši od francúzskej vlády, resp. spojencov. Pre légie ako spojenecké vojsko to bola priama direktíva, či rozkaz, a to: pôsobiť ako predvoj spojeneckých divízií, ktoré prídu na Sibír koncom júna. Úlohou československých jednotiek bolo udržať oslobodené územia, rozšíriť kontrolu po celej zostávajúcej časti transibírskej železnice a čakať na príchod spojeneckých vojakov. Teritórium, ktoré priamo ovládali a kde boli vytvorené miestne a celoruské orgány nového Ruska bolo treba udržať, dosiahnuť, aby sa stali bázou veľkej vojenskej intervencie spojencov, ktorá sa ohlasovala na koniec júna, neskôr na začiatok septembra 1918. Druhým motívom bolo uskutočniť regeneráciu Ruského štátu, rekonštruovať Rusko, podieľať sa na tom, aby sa stalo novým Ruskom.

⁶¹ PEŠKA, Z. *Československá ústava a zákony s ní souvislé. I. díl*. Praha: Kompas, 1935, s. 9.

⁶² Telegram prof. Masaryka československému armádního zboru. (Vo Washingtone, dňa 21. júla 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 658.

⁶³ Deklarácia Dočasného výkonného výboru zo 17. júna 1918. In: FIC, *c. d.*, s. 242.

Nový orgán vedenia légii, Československý dočasný výbor, a jeho predseda Bohdan Pavlů, vynaložili pre tieto ciele obrovský kus politickej práce. Rozšírila sa podpora pre demokratické zložky (menševici, eseri, kadeti) na územiach, ktoré mali légie pod kontrolou, ako aj spolupráca s nimi pri vybudovaní novej ruskej národnej armády. Podporovali a participovali najmä na kardinálnej otázke pre vytvorenie nového Ruska, Ruska konštitučného, pri organizovaní Ústavodarného zhromaždenia.

Vedenie légii kooperovalo s dočasnou vládou autonómnej Sibíri už od zjazdu légii v Čeljabinsku (25. júna 1918). Zúčastňovali sa na schôdzach všetkých ruských politických strán v týchto oblastiach. Významné bolo ďalej, že dočasný výkonný výbor légii, prevzal iniciatívu aj pri vzniku Všeruskej dočasnej vlády. Platformou pre jej vznik sa stala konferencia konaná 23. augusta 1918 v Čeljabinsku, ktorá sa vyhlásila za Všeruské národné zhromaždenie. Po jej neúspechu nasledovalo podobné zasadanie, ktoré zvolal B. Pavlů do Ufy na 8. septembra 1918. Po niekoľkých dňoch bezvýsledného rokovania B. Pavlů, ako predseda dočasného výboru légii pohrozil, že pokiaľ na tejto schôdzi nedôjde k dohode, československé sily opustia Rusko a Sibír a ponechajú Rusov ich samotným. Hrozba mala účinok, ale boli potrebné ďalšie osobné rokovania, ktorými si B. Pavlů doslova vynútil dohodu o vzniku Všeruskej dočasnej vlády.

V tomto ústavno-politickom kontexte bola dňa 23. septembra 1918 utvorená všruská vláda v Ufe, a to ako výstup, výsledok z rokovania Ufimskej štátnej konferencie (8.–23. septembra). Na štátnej konferencii sa zúčastnili aj predstavitelia Komuč (Výboru členov ústavodarného zhromaždenia zo Samary), Dočasnej sibírskej vlády, Uralskej dočasnej vlády, Baškirskej vlády, Alaš – Ordy (vlády kazašskej autonómie), Dočasnej vlády estónskej a tiež uralských a sibírskych kozáckych vojsk. Prítomní boli ďalej predstavitelia politických strán eserov, menševikov, enesov a kadetov, Zväzu znovuzrodenia Ruska a ďalšie. Predsedom všruskej vlády Direktória tu zvolenej sa stal N. D. Avksentjev (kadet), ktorý predsedal aj Výboru členov ústavodarného zhromaždenia (Komuč) v Samare. Direktórium (Ufa) disponovalo zákonodarnou i nariadňovacou mocou. Rada ministrov (vláda) mala výkonnú právomoc. Direktórium svojim nariadením zo 4. novembra vyhlásilo zrušenie všetkých regionálnych vlád v Rusku. Direktórium a vláda v Ufe mali pôsobnosť všruských orgánov, ktorých právomoc sa teda vzťahovala na celé Rusko. Prekonával sa tým oblastný, guberniálny, štátny a politický partikularizmus, zjednocoval sa celý štát.

Pôsobnosť Ufského direktória sa vzťahovala na Ural, Sibír, Ďaleký Východ a Ruský Sever s tým, že tieto teritória Ufské direktórium nazývalo termínom „Ruský štát“. Pôvodne sústava orgánov „Ruského štátu“, teda Direktórium, sídlilo v Ufe – od 23. septembra, odo dňa keď Ruská štátna konferencia v Ufe Direktórium zvolila. Dňa 9. októbra presídlila do Omska vzhľadom na ofenzívu Červenej armády.⁶⁴ „Ruský štát“ s Direktóriom ako zákonodarným orgánom a všruskou vládou mal *de facto* pod kontrolou územia a zdroje, ktoré boli väčšie ako tie, ktoré boli k dispozícii pre sovietsku boľševickú vládu, t. j. RĽK RSFSR v Moskve. Mala všetky predpoklady, ktoré ju oprávňovali k tomu, aby ju rýchle uznali všetky spojenecké štáty.

Československé légie zasiahli významným spôsobom do vnútro politickej situácie v Rusku, do zámeru napomôcť k vytvoreniu „nového Ruska“. Zásahy mali povahu vojenskej intervencie, ako aj politickej intervencie. Ciele boli dobromyseľné, pre účely

⁶⁴ Por.: *Velká ruská encyklopedia* [online]. Dostupné na: <https://bigenc.ru/>, heslo Ufimskaia direktoria.

všeobecného blaha ruského ľudu. Sledoval sa tým aj záujem dohodových spojencov, pretože Direktórium a dočasná vláda mala program anulovania mierovej zmluvy z Brestu a obnovenia východného frontu proti ústredným mocnostiam. Zostávali ešte dva mesiace do porážky cisárskej nemeckej armády vo Francúzsku a uzavretia prímeria (11. november 1918). Ruská vojenská sila ešte mohla pomôcť. Celkove sa však vytvorením Direktória a dočasnej vlády (v Ufe, resp. v Omsku) „uzavrelo obdobie, v ktorom sa dočasný výkonný výbor (légii) pokúšal vytvoriť Všeruskú dočasnú vládu prostredníctvom priamej intervencie do politických záležitostí“.⁶⁵

Práve táto dočasná všeruská vláda (pôvodne Ufinské direktórium) uznalo dňa 7. októbra 1918 medzinárodnoprávne ČSNR za vládu budúceho československého štátu⁶⁶ (jej vyslanec Maklakov bol vyslancom Ruska vo vzťahu k ČSNR pred týmto obdobím aj po ňom, t. j. vyslancom troch dočasných ruských liberálnych vlád: všeruskej vlády Výboru členov ústavodarného zhromaždenia v Samare (od júla 1918); dočasnej vlády Direktória v Ufe (od augusta 1918); a dočasne všeruskej vlády v Omsku (od septembra 1918). Predsedom všetkých týchto vlád bol Avksentjev. Vlády boli právne kontinuitné, politicky, ale so širším, temer celonárodným zastúpením politických strán. Vyjadrovali nie ľahký, protirečivý pohyb konštituovania tzv. nového Ruska k novému ruskému štátu, konštitučnému. V uvedenej nóte z 12. októbra 1918 dočasná ruská vláda v Omsku (premiér Avksentjev) vyhlásila „že uznáva Národnú radu československú za zákonnú vládu československého štátu“.⁶⁷ Nóta ruskej vlády na rozdiel od nót a úkonov Francúzska, Veľkej Británie a USA, ktoré uznali ČSNR za „budúcu vládu“, resp. za „vládu *de facto*“, uznala ČSNR za „zákonnú vládu československého štátu“. Ďalší rozdiel v porovnaní s nótami štátov Dohody a USA spočíval v tom, že tieto uznali československý štát „v stave zrodu“, s odkladacou podmienkou, že dosiahne všetky atribúty štátu, ale ruská nóta uznala československý štát už za jestvujúci. A stalo sa tak 12. októbra, dva dni pred vytvorením „dočasnej československej vlády“. Francúzsko uznalo túto vládu v nasledujúci deň po jej vytvorení, t. j. 15. októbra 1918, ako prvý štát vôbec. Rozhodnutie ruskej vlády sídliacej v Omsku prebehlo ďalší vývoj pri konštituovaní československého štátu, akoby ho anticipovalo, resp. bolo prvým štátom vôbec, ktoré uznalo „československý štát“.

Československé vojsko na Rusi, súčasť spojeneckých vojsk na Sibíri

Nastala zmena légii od armády štátu v stave zrodu na armádu československého štátu, na jeho expedičný zbor v Rusku a na spojenecké vojsko dohodových mocností, a to *eo ipso* vyhlásením československého štátu dňa 28. októbra 1918. Na základe svojej právomoci ministra vojny ČSR M. R. Štefánik pretvoril rozkazom z 1. februára 1919 armádny zbor na československé vojsko na Rusi o troch divíziách.⁶⁸ Vydaním ďalšieho rozkazu č. 588 podpísaného dňa 16. januára 1919 (základný reorganizačný rozkaz) sa zrušili volené orgány a légie sa organizovali ako štandardné vojsko štátu s menovanými veliteľmi a služobnými hierarchickými vzťahmi. Československá armáda na Rusi (s veliteľom gen. M. Janinom)

⁶⁵ FIC, *c. d.*, s. 251.

⁶⁶ Podľa Masaryka Direktórium všeruskej vlády uznalo Národnú radu ako vládu *de iure* československého štátu. Por.: MASARYK, *c. d.*, s. 333.

⁶⁷ Por.: Nóta ruského veľvyslanca v Paríži M. Maklakova o uznaní československej vlády ruskou vládou v Omsku. (V Paríži, dňa 12. októbra 1918). In: BENEŠ, *Světová válka, III.*, s. 461.

⁶⁸ Por.: *Masarykův slovník naučný, c. d.*, heslo légie, s. 376.

bola vyhlásená za súčasť spojeneckých dohodových vojsk na Sibíri, ktorých veliteľom bol tiež podľa anglo-francúzskej dohody francúzsky generál M. Janin. Právne postavenie československého vojska na Rusi malo dva atribúty: a) ústavnoprávny – bolo súčasťou vojsk ČSR; b) medzinárodnoprávnu – bolo spojeneckým vojskom Dohody.

Koncom decembra 1918 légie definitívne ustúpili z Povolžia. V súlade s rozkazom, podľa nariadenia z 1. februára 1919, sa ujali strážnej služby na magistrále, od Novonikolajevska až do Irkutsku, teda do centra stredného Sibíru. Začiatkom roku 1919 boli légie úplne stiahnuté z ruského protiboľševického (protisovietskeho) frontu. Zamenili ich ruské vojská admirála A. V. Kolčaka, ktorému jeho vláda udelila hodnosť „najvyššieho vládcu Ruska“, všeruskej vlády, ktorá mala diplomatické styky s ČSR a sídlila v Omsku. Prevratom zo dňa 18. novembra 1918 došlo totiž k zvrhnutiu dovtedajšieho inštitucionálneho systému demokratického protiboľševického Ruska, konkrétne tzv. Direktória a dočasnej ruskej vlády, tvorenej kadetmi, esermi a menševikmi (premiér Avksentjev). Násilným prevratom sa ukončil aj proces obnovy Ruska ako konštitučného štátu. Začal vytvorením tzv. výboru ústavného zhromaždenia (Komuč) v Samare a pokračoval kreovaním ústavného zhromaždenia v Ufe. Konštrukcie konštitutívnej obnovy a obrody ruského štátu spočívala na koncepcii nadviazania na Ústavné zhromaždenie, ktoré bolo zvolené vo všeobecných voľbách na celom území Ruska. Na prvej ustanovujúcej schôdzi bolo likvidované sovietskou boľševickou mocou. V Samare, v ktorom boli za pôsobenia československých légii zlikvidované sovietske miestne orgány, sa zišli pôvodne iba deväti členovia Konštituanty (z celkového počtu viac ako sedemsto), ktorí vydali výzvu všetkým zvoleným poslancom, aby pricestovali. Po odchode do Ufy sa ich počet zvýšil na 200 poslancov. Prevratom v Omsku bol tento proces znemožnený, zlikvidovaný. Admirál A. V. Kolčak bol novou dočasnou vládou vymenovaný za: hlavu štátu, hlavu vlády, najvyššieho veliteľa vojsk. Mal aj právo vydávať nariadenia s mocou zákona. Usiloval sa nadviazať na vývoj ruského štátu z obdobia nielen pred boľševickou, ale aj pred februárovou revolúciou, ako absolutistický panovník. Aj titul, ktorý si prisvojil „najvyšší vládár Ruska“ patril čakateľovi na cársky trón. Pobočka Československej národnej rady vo vydanom Prevolaní uviedla, že štátny prevrat v Omsku porušil princíp legality.⁶⁹

Légie po víťaznej ofenzíve od mája do septembra 1918, po porážkach v nasledujúcich mesiacoch od Červenej armády, po márnom očakávaní sľúbeného príchodu vojenských síl, ktoré by predstavovali veľkú intervenciu spojencov, boli podľa jedného z telegramu M. R. Štefánika československej vláde „... otrásené telesne i duševne“.⁷⁰ Generál M. Janin dostal od najvyššieho veliteľstva Dohody jasné inštrukcie: akcia československej armády má za účel zriadiť spojenie medzi Sibírom a spojeneckým vojskom u Ľadového mora a Dohode nakloneným ruským vojskám v južnom Rusku; teda otvoriť východný, údajne protinemeckých front, od Bieleho mora po Čierne more.⁷¹ Po uzavretí prímeria s Nemeckom dňa 11. novembra 1918 v Paríži (Compiègne) nasledoval pokoj zbraní v západnej

⁶⁹ JANIN, c. d., s. 144.

⁷⁰ PEROUTKA, F. *Budování státu. 1–2, 1918–1919*. Praha: Academia, 2003, s. 200.

⁷¹ „Z jeho ďalšej činnosti (gen. Janina) potom vysvitá, že úlohu zriadiť bojovú líniu od Bieleho mora až k Čiernemu sa skoro naučil považovať za presahujúcu reálne možnosti československého vojska. Bol vojak a vedel, že čo dokážu tri divízie (taká bola sila légii): voči svojim nadriadeným neúctivo pochyboval, že by mohli rozšíriť svoju činnosť po ploche, rovnajúcej sa skoro celému kontinentu.“ Por.: PEROUTKA, c. d., s. 194–195.

Európe a pripravovala sa mierová konferencia. Kvalitatívne sa tým pre légie zmenila situácia. Víťazným ukončením svetovej vojny, vytvorením ČSR sa splnila misia, poslanie pre legionárov. Pre ďalší pobyt v Rusku, vojenské pôsobenie, potrebovali dostať nový cieľ, zmysel.

Minister vojny vlády ČSR M. R. Štefánik označil v komunikácii s legionármi za nové ciele, zmysel a poslanie československého vojska v Rusku nasledovné úlohy:

- a) boj proti boľševizmu, ktorý podľa neho znamená požiar a ktorý ohrozuje celý svet. Uvedenú úlohu mohli z právneho hľadiska realizovať konania, ktoré možno kvalifikovať ako: vojenské operácie, vojna, intervencia proti sovietskemu Rusku (teda RSFSR), resp. z iného uhla pohľadu ako rekonštrukcia, regenerácia Ruska, projekt nového Ruska a jeho realizácia;
- b) plnenie požiadavky, resp. vôle spojencov, ktorí si želali, aby československé légie zostali v Rusku; ďalej získanie trvalej úcty spojencov, aby títo považovali ČSR za spojencu, za štát seberovných, o ktorý majú záujem a je nimi rešpektovaný;
- c) plnením svojho poslania v Rusku vplývať na priaznivý priebeh a výsledky mierovej konferencie v Paríži pre Československo, od ktorej závisí, ako sa bude vyvíjať otázka štátnych hraníc (konkrétne štátnych hraníc, ktoré by spájali ČSR s Rumunskom, ktoré by spájali Československo s morom cez Šoproň), ďalej, aby nový štát mal dobré obchodné zmluvy, mohol získať úvery od spojencov;
- d) etické ciele, plnenie imperatívu morálky v očiach spojencov, reprezentovať svojim pôsobením česť légii, dobré meno národa; úctu a priaznivé postavenie Československa v medzinárodných vzťahoch;
- e) pôsobenie légii pri dosahovaní prvoradého záujmu ľudu a národa na tom, aby nový štát žil a rozkvital, „aby ČSR žila a nie iba živorila“.⁷²

A v tomto všetkom videl minister vojny ČSR zmysel, poslanie a ciele pôsobenia československých légii v Rusku, novom období po víťazstve Dohody a USA vo svetovej vojne, pri úsilí zvíťaziť aj v zápase o svetový mier a o dosiahnutie optimálneho postavenie ČSR v ňom, v povojnových medzinárodných vzťahoch.

Etapa vykonávania tohto inovovaného poslania légii v Rusku, v období kedy plnilo rozkaz československého ministra M. R. Štefánika (od 1. januára 1919), resp. generála M. Janina ako najvyššieho veliteľa légii a súčasne ako najvyššieho veliteľa spojeneckých vojsk v Rusku, od apríla 1919, sa začala meniť na jeseň tohto roku. Od polovice októbra 1919 spôsobovala ofenzíva Červenej armády ústup jednotiek ruských bielogvardejcov, resp. vojska „bieleho Ruska“, ako sa sami pomenovali. Po zanechaní a opustení Omska (dňa 10. novembra 1919) nasledoval veľký ľadový pochod vojsk admirála A. V. Kolčaka smerom k rieke Ob a do Irkutsku na strednú a východnú Sibír.

V novembri 1919 sa pretrvávajúce napätie, potom konflikt medzi vládou Ruského štátu na čele s najvyšším vládcom Ruska a československým politickým a vojenským vedením, na začiatku ktorého bolo československé prevolanie o tom, že štátny prevrat v Omsku (18. novembra 1918) porušil princíp legality, zmenil na otvorenú, nezmieriteľnú zrážku. Légie prispeli k tomu, že sa dočasná ruská vláda, kreovaná na tzv. štátnej porade ustanovila ako mocenská sila v Ufe, potom v Omsku. Predstavitelia légii protestovali proti

---

⁷² ŠTVRTECKÝ, c. d., 1990, s. 247. Z reči na stanici v Čeljabinsku dňa 5. decembra 1918 pred delegáciou vojakov I. pluku.

zvrhnutiu dočasnej ruskej vlády, najmä vojenskému a krvavému spôsobu prevratu, ktorý použil 18. novembra 1918 admirál A. V. Kolčak. Napriek protestom, najmä vedenie légii však s A. V. Kolčakom naďalej spolupracovalo. Pri výkone stráženia sibírskej železnice viedli oddiely légii aj trestné expedície proti útočiacim červeným partizánom. Priznávali, že podporovali a spolupôsobili aj pri akciách Kolčakových vojsk pri vypaľovaní dedín, osád, popravovaní obyvateľstva, pričom vykonávateľmi týchto atrocít však boli ruské nesovietske orgány. Légie tak niesli spoluzodpovednosť politickú, morálnu a vo forme spoluúčasti aj právnu zodpovednosť za tzv. kolčakovčinu.

Príslušníci československého vojska v zahraničí, teda na Sibíri, sa usilovali vyvinúť (exculpovať) z tejto zodpovednosti, preukázať, že táto spoluvina bola spôsobená povinnosťou, rozkazom dohodových spojencov strážiť sibírsku železnicu. Dokazovali poľahčujúce okolnosti vo svojich konaniach, príp. v jednotlivých prípadoch aj okolnosti vylučujúce ich trestnosť, resp. blízke k nim. Objektívnym konaním i subjektívne svojimi úmyslami sa museli legionári a légie meritórne rozísť s „najvyšším vládcom Ruska“ A. V. Kolčakom, ktorý si osvojil tento titul. Potenciálne hrozilo, že budú kvalifikovaní ruskou verejnosťou a najmä ruskými revolučnými silami (centristickými aj pravicovými) za jeho spolupáchateľov a takto aj potrestaní. Demokratické, humanistické vedomie legionárov a aj úsilie zmeniť obraz o sebe u ruských nemonarchistických síl, viedlo československých vojakov aj k úsiliu, aby mohli v protikolčakovskej praxi prejavovať konanie a skutky naplňajúce znaky účinnej ľútosti nápravy krívd spolupôsobených domácemu obyvateľstvu represáliami týchto vojsk. Od jesene 1919 sa československé légie spolu s vojenskými oddielmi USA prítomnými na Sibíri rozhodli diskreditovať všetkými prostriedkami vládu admirála A. V. Kolčaka, jeho predstaviteľov a orgánov.⁷³ S týmto zámerom publikovalo vedenie légii „Memorandum československých vojsk“ adresované zástupcom dohodových mocností a USA v Rusku o situácii v československej armáde.⁷⁴ V jeho závere svoju situáciu sformulovali do dilemy: „Sami nevidíme iné východisko z tohto postavenia, ako okamžitý návrat domov z onoho kraja, ktorý nám bol pririeknutý k ochrane a do uskutočnenia návratu, aby nám bola daná voľnosť zabrániť bezpráviu a zločinom, nech už vychádzajú z ktorejkoľvek strany.“⁷⁵

Transsibírsku magistrálu v tom čase kontroloval československý armádny zbor. Najvyššieho vládcu Ruska admirála A. V. Kolčaka na stanici Nižneudink pred Irkutskom na prvý sviatok vianočný (25. decembra 1919) podľa dispozícií štábu spojeneckých vojsk, vyviedli

⁷³ Opatrenia pre dosiahnutie tejto protikolčakovskej premeny zaznamenali aj predstavitelia a orgány dočasnej sibírskej vlády, ktorú tvorili centristické sily eserov a menševikov. Svedčí o tom aj „Hlásenie prímorskej oblastnej správy štátnej ochrany dočasnej sibírskej vlády o príprave protivládneho prevratu“ (Ve Vladivostoku. 10. september 1919). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 309.

⁷⁴ „Pod záštitou československých bodákov miestne vojenské ruské orgány sa dopúšťajú skutkov, nad ktorými užasne celý civilizovaný svet. Vypaľovanie dedín, vraždy pokojných ruských občanov po celých stovkách, strieľanie bez súdu ľudí demokratických za púhe podozrenie z politickej nelojálnosti sú na dennom poriadku a zodpovednosť za to všetko pred súdom národov celého sveta padá na nás, že, majú vojenskú silu, nezabránili sme tomuto bezpráviu. Táto naša pasivita je priamym dôsledkom princípu našej neutrality a nezasahovania do vnútorných ruských záležitostí a ona je príčinou, že my, zachovávajúci naprostú lojalitu, stavíme sa proti svojej vôli účastníkmi zločinu.“ Memorandum B. Pavlů a V. Girsu zástupcom dohodových mocností a USA v Rusku o situácii v československej armáde. (V Irkutsku, 13. novembra 1919). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 313–314.

⁷⁵ Por.: Tamtiež, s. 314.

československí vojaci z vagónu jeho vlaku pod titulom, že mu poskytnú ochranu tým, že ho umiestnia do svojej vlakovej súpravy. V skutočnosti ho však zajali, stal sa ich zajatcom, resp. rukojemníkom. Po dvoch týždňoch, dňa 15. januára 1920, bola vlaková súprava s admirálom A. V. Kolčakom dopravená do Irkutsku. Mesto večer predtým opustili všetky spojenecké misie štátov, ktoré viedli vojenské operácie proti boľševickej sovietskej vláde. Večer okolo 21. hodiny odovzdali predstavitelia československých légii A. V. Kolčaka miestnemu mocenskému orgánu v Irkutsku tzv. Politcentru (zloženému z eserov a menševikov) z dôvodov „nevyhnutných pre bezpečnosť českého vojska“, ktoré ho zatkló a umiestnilo do gubernskej väznice. O tomto akte odovzdania (extradiície) rozhodoval aj generál M. Janin,⁷⁶ a to formou súhlasu. Rozhodoval ako dvojnásobný veliteľ, československých légii ako aj spojeneckých vojsk v Rusku.

Najvyšší vládca Ruska dňa 4. januára 1920 ešte pod ochranou československých jednotiek, resp. v ich zajatí, vydal svoj posledný rozkaz: predbežné rozhodnutie o odovzdaní moci. Nástupcom A. V. Kolčaka v hodnosti najvyššieho vládcu Ruska sa mal stať veliteľ dobrovoľníckej ruskej armády na Done generál A. I. Denikin.

V noci zo 6. na 7. februára 1920 boli „najvyšší vládca Ruska“ admirál A. V. Kolčak a predseda Rady ministrov Ruskej vlády V. N. Pepeljajev po vypočúvaní a vyšetrovaní popravení zastrelením na základe rozhodnutia Irkutského vojensko-revolučného výboru (miestneho mocenského orgánu ovládaného boľševikmi) podľa vtedajších právnych noriem o vojenskom výnimočnom stave, príp. stanom (štatariálnom) práve.

Evakuácia československej armády z Ruska

Minister zahraničných ČSR dr. Beneš zvyšoval úsilie o dosiahnutie súhlasu potrebného na evakuáciu československého vojska z Ruska. Svedčí o tom jeho list z 11. augusta 1919 členovi Najvyššej vojnovnej rady vo Versailles. Začiatkom septembra 1919 sa obrátil dr. Beneš formou Memoranda ministra zahraničných vecí ČSR na predsedu parížskej mierovej konferencie, predsedu vlády Francúzska G. Clémenceaua, ohľadom nevyhnutnosti bezodkladnej evakuácie československého vojska z Ruska.⁷⁷ Napokon až dňa 8. decembra 1919 v dokumente „hlásenie kontrarozvedky ministerstva vnútra dočasnej sibírskej vlády o evakuácii československého vojska“ sa légie dočkali vytúženej správy. Problém evakuácie Čechoslovákov vyriešila kladne rada piatich v Prahe a vyriešil sa aj v Irkutsku vo vojenských misiách spojencov.⁷⁸ Skoro potom doručili aj telegram Beneša, že dohovor o odchode je hotový.

Rozhodnutie spojencov a československej vlády, ich dohoda nasledovala po zániku dôvodov, prečo štáty Dohody doteraz zdržovali légie na Sibíri. Spojenci dlhý čas nechceli nechať padnúť A. V. Kolčaka, pretože dúfali, že dokáže vykonať to, na čo oni nemali

---

⁷⁶ Telegram diplomatického zástupcu dočasnej sibírskej vlády v Paríži S. D. Sazanova Kudaševovi v Pekingu. (V Paríži, dňa 12. februára 1920). „Obrátil som sa na všetkých spojencov a československú vládu s požiadavkou, aby boli urobené okamžité kroky pre oslobodenie admirála. Francúzska vláda telegrafovala Janinovi, že ostro odsudzuje jeho konanie a prikazuje urobiť všetko pre záchranu A. V. Kolčaka a pre to, aby zlatý poklad zostal nedotknutý. Takisto z Prahy boli Čechom poslané naliehavé pokyny v tomto zmysle.“ In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 343.

⁷⁷ In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 304–305.

⁷⁸ Por. Hlásenie kontrarozvedky ministerstva vnútra dočasnej sibírskej vlády o evakuácii československého vojska (8. december 1919). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 324.

síl, zvrhnúť bolševikov, zlikvidovať sovietsku štátnu moc. Aj československá vláda bola motivovaná hrať dvojité politiku, súhlasila so spojencami, ale pripravovala aj návrat légii. Po páde Omska 8. novembra 1919, po rýchlom postupe Červenej armády v regiónoch stredného Sibíru, z ktorých odchádzalo spojenecké vojsko, rýchle padali všetky protibolševické vlády jedna za druhou. Nemali oporu ani širších vrstiev národa, už ani légii. Padla aj vláda vo Vladivostoku, sympatizujúca s A. V. Kolčakom. Vytvorili sa teda širšie materiálne prameňe formálne právneho rozhodnutia, menovite súhlasu spojencov s odchodom légii zo Sibíri. „Čechoslováci a pred nimi ustupujúce spojenecké oddiely sa vzdali svojho poslania, misie ‚robiť poriadok‘, idey, ktorá ich tu doteraz zdržiavala, vzdali sa tiež idey obrody Ruska“.⁷⁹

Dňa 7. februára 1920 boli v železničnej stanici Kujtun prerokované a prijaté „Podmienky mierovej dohody medzi vládou RSFSR a velením československého vojska na Sibíri“.⁸⁰ Dohodli sa v nej technické a komunikačné podmienky pohybu na železnici. Sovietska vláda v nej zaručila československému vojsku množstvo uhlia nevyhnutného pre jeho prepravu na východ. V politických klauzulách sa ustanovilo, že československé vojsko ponechá admirála A. V. Kolčaka a jeho stúpencov zatknutých irkutským revolučným výborom, v rukách sovietskej vlády, pod ochranou sovietskeho vojska a nebude sa miešať do právomoci sovietskej vlády, pokiaľ ide o väzňov. Zlatý poklad RSFSR nemal byť a nebol odvezený na východ a zostal v Irkutsku s tým, že bude odovzdaný irkutskému výkonnému výboru pri odjazde československého ešelónu z Irkutsku. Dohoda bola napísaná ako „podmienky mierovej zmluvy“, ale podľa svojho obsahu a právnej relevancie bola **dohodou o prímerí**. Zmluvnou stranou bola sovietska vláda (vláda RSFSR), aj ju podpísal splnomocnenec REK RSFSR pre podpísanie mierovej dohody, ktorým bol predseda sibírskeho revolučného výboru a člen revolučnej vojenskej rady Piatej armády Smirnov. Druhou zmluvnou stranou bolo aj podľa nadpisu zmluvy „velenie československých vojsk na Sibíri“ a podpísal ju splnomocnenec československého vojska pre podpísanie dohody so sovietskou Červenou armádou, poručík Hub. Dané pomenovanie zmluvných strán sa neskôr ukázalo významným pri rokovaní o skutočnej, právne perfektné a relevantnej mierovej zmluve medzi ČSR a RSFSR, neskôr ZSSR.

Prímerie alebo podmienky mierovej zmluvy, ktorú podpísali zástupca vlády RSFSR, predstaviteľ vojenského revolučného výboru, a splnomocnený predstaviteľ československého vojska dňa 7. februára 1920, sa stali právnym dokumentom pre dopravu československých vojenských jednotiek, konkrétne či najmä z Irkutsku do Vladivostoku. Nasledovalo ich nalodenie na zakontraktované lode. Evakuácia loďami sa uskutočnila od februára 1920 do septembra 1920. Bola to rozhodujúca časť transportu a evakuácie. Pred týmto obdobím boli evakuované na československé náklady najmä osoby ranené či invalidné. Podľa údajov v Masarykovej encyklopédii bola repatriácia, teda návrat do vlasti, uskutočnená v 36 transportoch. Odvezených v nich bolo 56 459 vojakov (okrem toho 6 714 zajatcov, 1 716 žien, 717 detí, 1 935 cudzincov, 189 iných osôb).⁸¹

Československé vojsko na Rusi ukončilo svoje pôsobenie v revolúciou zmietanej krajine. Stalo sa z neho československé vojsko v Československu, v Československej republike, pri kolíske ktorej stálo.

⁷⁹ PEROUTKA, c. d., s. 186.

⁸⁰ In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 324.

⁸¹ Pozri: *Masarykův slovník naučný, c. d.*, heslo légie, s. 376.

Záver

Sovietska vláda (RLK RSFSR) dňa 25. februára 1920 (možno povedať ešte v čase nalodovania prvého transportu legionárov vo Vladivostoku), poslala vláde ČSR do Prahy návrh na začatie rokovaní o „vytvorenie mierových vzťahov a na uzatvorenie dohôd, ktoré by boli výhodné pre obe krajiny“. ⁸² Podľa návrhu vlády RSFSR sa právny stav prímeria mal doviest' až k uzavretiu mierovej zmluvy. Vláda ČSR odmietla návrh ruskej vlády rokovať o uzavretí mieru z dvoch príčin, z dôvodov faktických a z dôvodu právneho. Skutkovú stránku činnosti légii opísanú v nóte vlády RSFSR bolo treba podľa nóty ČSR opraviť (tęzy) a zosúladiť s historickou pravdou (fakty). Vzájomne vylučujúce stanoviská sa týkali právnej stránky posúdenie činnosti légii. Minister zahraničných vecí ČSR v nóte (10. apríla 1920) napísal, že zo stanoviska právneho sa nóta vlády RSFSR „úplne nezhoduje zo skutočnosťou“, a to z toho dôvodu, že „Československá vláda nebola nikdy vo vojne s Ruskom“ (!). Dodal pritom, že je pravdou, že určité miestne dohody boli urobené na Sibíri. Ale priklincoval, že „právne však táto otázka musí byť postavená inak“. ⁸³ Rokovanie o otázke, či bola medzi ČSR a RSFSR vojna, vojnový stav, odsunula potom československá nóta časove na neskoršie, neurčité obdobie.

Vláda štátu, ktorá nebola uznaná, teda RSFSR, mala z hľadiska vtedajšieho platného medzinárodného práva právne postavenie „lokálnej“, resp. „miestnej autority“. Podľa vtedajšieho medzinárodného práva to však nebola vláda štátu, ale bola to len miestna, či lokálna autorita, ktorá nemala spôsobilosť konať v medzinárodných vzťahoch, zastupovať daný štát. Úkony, ktoré takáto miestna resp. lokálna autorita urobila, vrátane uzavretia zmluvy, dohovoru, či dohody, neboli perfektnými právnymi dohodami, neboli právom vôbec, ale mali len povahu „miestnych dohôd“, miestnych dohovorov. Vyplývalo z toho, že aj keď vláda RSFSR uzatvorila zmluvu s názvom „podmienky mierovej dohody“ s velením československého vojska na Sibíri, ktoré konalo v mene ČSR, bola to len „miestna dohoda“, a to „miestnej autority“, uzatvorená na Sibíri. Nemalo to relevanciu, z ktorej by vyplývalo, že ČSR podpisom dokumentu „podmienky mierovej dohody“ uznala, že bola vo vojne s vládou RSFSR. Takéto konzekvencie pre vládu ČSR z tejto miestnej dohody nevyplývali.

Zo situácii, kedy vláda štátu nebola právne uznaná, sa robil ďalší záver, a to, že takýto štát nebol nielen medzinárodnou osobnosťou, ale tiež, že nemal základné práva uznaného štátu, a to právo na existenciu, na sebaobranu, územnú zvrchovanosť, že sa na neho nevzťahovali normy medzinárodného práva ochraňujúce štát v prípade ozbrojenej agresie, ktorá sa mohla vydávať za oprávnenú intervenciu. ⁸⁴

Napokon až dňa 9. júna 1934 sa rozhodla vláda ČSR nadviazať normálne diplomatické styky s vládou Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR) a menovať mimoriadneho vyslanca. Dodajme, že vláda ČSR urobila tento krok až rok potom, ako uznal sovietsky štát jeden z posledných štátov sveta, a to USA. V rovnaký deň, a to 9. júna 1934, si ministri zahraničných vecí oboch štátov M. M. Litvinov a E. Beneš vymenili dva dopisy.

⁸² Nóta vlády ľudových komisárov RSFSR vláde ČSR (V Moskve, dňa 25. februára 1920). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 349–350.

⁸³ Nóta ministra zahraničných vecí ČSR E. Beneša ľudovému komisárovi zahraničných vecí RSFSR G. V. Čičerinovi (V Prahe, dňa 10. apríla 1920). In: AMORT, *Dokumenty, díl I.*, s. 360–361.

⁸⁴ OPPENHEIM, L. F. L. et al. *Medzinárodní právo. Sv. I. Mír*. Praha: Orbis, 1924, s. 193 a 194 et alt. Por.: TOMSA, B. *Právo mezinárodní. Díl první*. Bratislava: Nákladem právnické fakulty University Komenského, 1930, s. 149 et alt. HOBZA, A. *Uznání Sovětů de jure*. Praha: Bursík & Kohout, 1924, s. 12.

Až z obsahu týchto dopisov, ktoré si pri príležitosti obnovenia diplomatických stykov vymenili menovaní ministri, možno poznať, ako bola vyriešená a hodnotená situácia, záležitosti a udalosti, ktoré sa týkali pobytu a aktivít československého vojska v Rusku v rokoch 1918 až 1920. Mimoriadne závažné je, že sa táto situácia, aktivity československých légií nehodnotili ako vedenie vojny (vojnový stav), ani ako stav vedenia nevypovedanej vojny. Nezmenili sa ani o tom, že by pobyt a činnosť československých vojsk znamenal, že tu došlo k vojenskej ozbrojenej intervencii, vojenskej agresii, vojenskej okupácii časti územia, pomoci a podpore ruskej kontrarevolúcie s cieľom zvrhnúť sovietsku moc, sovietsku vládu. Pôsobenie československého vojska sa nehodnotilo a neaplikovali sa naň kategórie a pojmy z medzinárodného vojnového práva.

Vzťahy medzi ČSR a ZSSR sa vyriešili medzinárodnoprávnymi recipročnými úkonmi ministra zahraničných vecí ČSR a ľudového komisára zahraničných vecí ZSSR s konštitutívnou relevanciou v tom zmysle, že oba štáty nemajú voči sebe navzájom žiadne majetkové nároky a pohľadávky, že „otázky týkajúce sa vzájomných finančných nárokov, vyplývajúcich z udalostí z doby vojny a revolúcie, sa považujú za definitívne likvidované“. Znamenalo to ďalej vo svojich dôsledkoch, že aj pôsobenie, činnosť československého vojska na území RSFSR, sa nepovažovalo za problém či tému riešenia právnych otázok ohľadom ich protiprávnosti či súladu s právom. Považovala sa táto historická záležitosť za definitívne likvidovanú? Nominálne právne áno. Pôsobenie, činnosť československého vojska, jeho légií na území Ruska, ktoré v roku 1934 bolo medzinárodnoprávne teritóriom ZSSR, oba štáty nepovažovali za protiprávne konanie. Akékoľvek nároky z týchto udalostí, konaní, resp. skutočností považovali za definitívne likvidované. V druhom liste, ktorý si vymenili obe strany, sa ďalej upresňovalo, že formuláciu „vyplývajúce z udalosti z doby vojny a revolúcie“ je treba chápať tak, že sa rovnako týka všetkých nárokov vyplývajúcich z uplatňovania revolučného zákonodarstva v oboch krajinách.⁸⁵

Možno teda konštatujúco uzavrieť, že až nadviazaním diplomatických stykov medzi ČSR a ZSSR v roku 1934 boli právne vyriešené všetky problémy spojené s pôsobením a činnosťou československého vojska v Rusku. Vo vzťahoch týchto dvoch štátov sa vzhľadom na minulosť, obdobie revolúcií, ktoré prekonali v rokoch 1917–1920, vytvoril čistý stôl, stav bez nevyriešených právnych otázok a problémov, právna možnosť rozvíjať svoje vzťahy bez záťaže z minulosti. Po medzinárodnoprávnom dohovore, že nároky z doby vojny a revolúcie sa považujú za definitívne zlikvidované, zostali medzi ČSR a ZSSR ešte nielen definitívne nezlikvidované, ale viacej trvale platné nevyriešené a sporné otázky historicko-politické, historicko-ideologické, ktoré sa ostro antagonisticky ozvali a oficiálne sa z pozície štátostrany nastolili po februári 1948 v Československu. V podstate s opačným znamienkom sa ozvali od roku 1990. V rovine historického vedomia generácií obyvateľstva v oboch krajinách ich riešenie rezonuje na úrovni dobro a zlo, čierne a biele. Dúfajme, že odchádza do zabudnutia, do stratena, bude pôsobiť zoslabovane, do utíchnutia.

---

⁸⁵ Por.: *Dokumenty a materiály k dejinám československo-sovetských vzťahů. Díl IV.* Praha: Academia, 1982, s. 663.